

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БУЧКО ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової економіки
доктор екон. наук, професор
Ольга ДОРОНІНА
« _____ » _____ 2024 р.

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
ОП «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник:
Олександр ТРЕГУБОВ, доцент
кафедри підприємництва, корпоративної
та просторової економіки,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною
шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Бучко В. В. Розвиток інклюзивного соціального підприємництва. Спеціальність 232 Соціальне забезпечення. Соціальне підприємництво. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2023.

Магістерська робота присвячена вивченню інклюзивного соціального підприємництва, що є актуальним напрямком сучасної соціально-економічної практики. Робота розглядає історичний розвиток і теоретичні засади соціального підприємництва, з особливим акцентом на його розвиток в Україні. Основна увага приділяється аналізу механізмів функціонування та розвитку інклюзивних соціальних підприємств, а також оцінці їх впливу на соціальну інтеграцію та економічне зростання.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку теоретичних основ соціального підприємництва, а також як практичний посібник для соціальних підприємців, урядових та некомерційних організацій. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку теоретичних основ соціального підприємництва, а також як практичний посібник для соціальних підприємців, урядових та некомерційних організацій.

Ключові слова: соціальне підприємництво, інклюзія, інклюзивне соціальне підприємство, соціальна інтеграція, соціальна інновація

71 с. Табл. 5. Рис. 3. Бібліограф.: 50 найм.

Buchko V.V. Development of inclusive social entrepreneurship. Specialty 232 Social security. Social entrepreneurship. Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2023.

The master's thesis is devoted to the study of inclusive social entrepreneurship, which is an actual direction of modern socio-economic practice. The work examines the historical development and theoretical foundations of social entrepreneurship, with a special emphasis on its development in Ukraine.

The main focus is on the analysis of the mechanisms of functioning and development of inclusive social enterprises, as well as the assessment of their impact on social integration and economic growth.

The results of the study can be used to further develop the theoretical foundations of social entrepreneurship, as well as a practical guide for social entrepreneurs, government and non-profit organizations. The results of the study can be used to further develop the theoretical foundations of social entrepreneurship, as well as a practical guide for social entrepreneurs, government and non-profit organizations.

Key words: social entrepreneurship, inclusion, inclusive social enterprise, social integration, social innovation.

71 p. Table. 5. Fig. 3. Bibliographer.: 50 hires

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	7
1.1. Визначення понять "інклюзія", "соціальне підприємство"	7
1.2. Історія та розвиток соціального підприємства в світі та Україні	8
1.3. Основні моделі інклюзивного соціального підприємства	15
1.4. Регулювання та підтримка діяльності інклюзивних соціальних підприємств	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	23
2.1. Світовий досвід інклюзивного соціального підприємства	23
2.2. Кейси успішних інклюзивних соціальних підприємств	36
2.3. Проблеми та бар'єри у розвитку інклюзивного соціального підприємства	50
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА БІЗНЕС-ПЛАНУ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА	55
3.1. Концепція інклюзивного соціального підприємства	55
3.2. Оцінка соціального впливу та соціальної віддачі інклюзивного соціального підприємства	66
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

В умовах глобалізації та зростаючих соціальних викликів, актуальність інклюзивного соціального підприємництва набуває особливого значення. Це напрям відіграє важливу роль у створенні умов для рівноправного залучення соціально незахищених груп населення до економічного життя, сприяючи їхньому професійному розвитку та інтеграції. Інклюзивне соціальне підприємництво набуває значущості як ефективний механізм вирішення соціальних проблем через створення робочих місць, розвиток громад та забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства. Вивчення цієї теми є особливо важливим для розробки політик і стратегій, які сприятимуть соціальній справедливості та економічному розвитку.

Мета даного дослідження полягає у вивченні теоретичних та практичних аспектів інклюзивного соціального підприємництва, з акцентом на його ролі в соціально-економічному розвитку суспільства.

Завдання дослідження включають:

аналіз сучасного стану та перспектив розвитку інклюзивного соціального підприємництва,
оцінку його впливу на соціальну інтеграцію,
розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності таких підприємств.

Об'єктом дослідження є інклюзивне соціальне підприємництво як феномен сучасної соціальної економіки, а *предметом* – механізми його функціонування та розвитку.

Для дослідження використовуються *методи* аналізу, синтезу, порівняльного та системного аналізу, що дозволяють оцінити існуючі підходи та розробити власні рекомендації.

Результати дослідження представляють наукову та практичну цінність, сприяючи розвитку інклюзивного соціального підприємництва та його впровадження в економіку України.

Теоретична значущість роботи полягає в наступному:

сприяє поглибленню розуміння соціального підприємництва, його історичного розвитку та сучасних тенденцій, особливо в контексті України; узагальнено існуючих теорій та підходів, досліджено різні моделі та методи соціального підприємництва, що допомагає у систематизації знань у цій галузі;

внесено вклад у формування та удосконалення теоретичних концептів, пов'язаних з інклюзивністю та соціальною відповідальністю в бізнесі.

Практична значущість:

проведене дослідження може бути корисним для соціальних підприємців, оскільки надає практичні рекомендації щодо створення та розвитку соціальних підприємств;

робота може бути використана урядовими та некомерційними організаціями для розробки стратегій і політик у галузі соціального підприємництва;

шляхом виявлення та аналізу успішних випадків соціального підприємництва, дослідження може надихнути та сприяти поширенню ініціатив, спрямованих на розв'язання соціальних проблем.

Робота включає аналіз літератури, вивчення кейсів інклюзивних соціальних підприємств, а також пропозиції щодо їх розвитку та підтримки.

Структура роботи організована таким чином, що забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та відображає всі ключові аспекти дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 71 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 5 таблиць, 3 рисунки, список використаних джерел з 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1 Визначення понять "інклюзія", "соціальне підприємництво"

У науковому дискурсі поняття "інклюзія" та "соціальне підприємництво" зазвичай розглядаються у контексті соціальної справедливості та економічного розвитку. Останнім часом ці поняття здобули особливу актуальність і стали предметом бурхливого обговорення в академічних колах.

Інклюзія визначається як "процес забезпечення рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їх фізичних, інтелектуальних, соціальних, економічних чи інших особливостей" [1]. Ця концепція передбачає створення умов, за яких кожна особа може повноцінно участувати у житті суспільства і не відчувати обмежень через свої особливості.

Соціальне підприємництво розуміється як "діяльність, орієнтована на досягнення соціальної місії через використання підприємницьких принципів, інновацій та маркетингових стратегій" [2]. Соціальні підприємці зосереджені на розв'язанні соціальних проблем і генеруванні соціальної вартості, а не тільки на отриманні прибутку.

Об'єднуючи ці два поняття, можна говорити про інклюзивне соціальне підприємництво як про підхід, який "включає стратегії та практики, спрямовані на залучення людей із соціально незахищених груп до економічної активності, зокрема через створення сприятливих умов для їхнього професійного розвитку та інтеграції у трудову діяльність" [3].

Академічні джерела підкреслюють, що інклюзивне соціальне підприємництво сприяє не тільки соціальній, але й економічній інтеграції, оскільки "підприємства, що практикують такий підхід, часто пропонують

інноваційні рішення для місцевих та глобальних проблем, водночас стимулюючи економічний розвиток" [4]

Важливо, що інклюзивне соціальне підприємництво не є лише теоретичним конструктом, але й має під собою емпіричну базу, зокрема, статистичні дані та кейс-стаді, які демонструють його ефективність у різних сферах суспільного життя [5].

1.2. Історія та розвиток соціального підприємництва в світі та Україні

Соціальне підприємництво має глибокі історичні корені, що сягають епохи промислової революції, коли перші кооперативи та благодійні організації були створені як відповідь на соціальні проблеми [6]. З тих пір, поняття соціального підприємства еволюціонувало, і сьогодні воно включає широкий спектр організаційних форм та моделей, від некомерційних організацій з підприємницьким доходом до соціальних бізнесів та кооперативів.

У таблиці 1.1 представлено основні етапи розвитку соціального підприємництва від XIX століття до сьогодні.

Таблиця 1.1 – Історичний розвиток соціального підприємництва

Століття	Основні події та розвитки
XIX	Зародження кооперативного руху
XX	Розширення благодійної діяльності, заснування некомерційних організацій
XXI	Глобалізація соціального підприємництва, стале розуміння корпоративної соціальної відповідальності

Зародження соціального підприємництва як явища відбулося на тлі індустріалізації та соціальних реформ XIX століття. Цей період характеризувався стрімкими змінами у виробництві та суспільному житті,

що призводило до появи соціальних дисбалансів та нерівності. У відповідь на це, з'явилися перші кооперативи, благодійні фонди та взаємодопомоги, котрі можна розглядати як прототипи сучасних соціальних підприємств [6].

Початок соціального підприємництва часто пов'язують з роботою Роберта Оуена, англійського промисловця та соціального реформатора, який створив одне з перших кооперативних суспільств у Нью-Ланарку, Шотландія, та розробив концепцію "суспільства взаємодопомоги" [7].

В середині ХХ століття поняття соціального підприємництва розширилося завдяки роботі Майкла Янга, який створив багато соціальних ініціатив у Великобританії, включаючи Open University та School for Social Entrepreneurs [8]. Ці ініціативи почали формувати фундамент для сучасного розуміння соціального підприємства як механізму змін у суспільстві.

Подальша еволюція соціального підприємництва прослідковується через різноманітність підходів і моделей. Модель соціальної відповідальності бізнесу (CSR) почала набирати популярності в 1970-ті роки, коли компанії почали активніше інтегрувати соціальні цінності у свою діяльність, що було відображено у роботах таких авторів як Карролл [9].

У 1980-ті роки Мухаммед Юнус заснував Грамін Банк, що став класичним прикладом соціального підприємництва у сфері мікрофінансування [4]. Його робота демонструє, як соціальні підприємства можуть впливати на розвиток економіки та суспільства, надаючи фінансові послуги найбільш вразливим.

З початком ХХІ століття соціальне підприємництво почало інтенсивно розвиватися, воно стало глобальним явищем зі створенням різноманітних міжнародних організацій, таких як Ashoka, Skoll Foundation, та мережі соціальних підприємців по всьому світу.

Згідно з інформацією від Global Entrepreneurship Monitor (GEM) [5], розвиток соціального підприємництва в світі залежить від багатьох факторів, таких як доступ до фінансування, підтримка урядових політик,

освітні програми, що стимулюють підприємництво, і культурні норми, які заохочують до підприємницької діяльності. У 2022 році Об'єднані Арабські Емірати були визнані країною з найбільш сприятливим середовищем для підприємництва.

Також відзначаються гендерні та вікові відмінності у підприємницькій активності: чоловіки частіше, ніж жінки, починають новий бізнес, а молоді люди частіше за старших займаються підприємництвом. Проте в деяких країнах, таких як Того, Індонезія, Катар і Польща, рівень нової підприємницької активності серед жінок перевищує чоловіків.

Проект Баз даних підприємництва Світового банку [10] надає дані про кількість зареєстрованих фірм, які можуть слугувати індикатором підприємницької активності. Проект збирає дані з ділових реєстрів більше ніж у 170 економіках і фокусується на нових реєстраціях фірм, загальній кількості фірм і закриттях фірм.

На основі даних зі звітів Global Entrepreneurship Monitor (GEM), середня поширеність соціального підприємництва серед початківців підприємців у фазі старту (SEA-SU-BRD) у всіх 58 економіках, що брали участь у дослідженні, становить 3.2%, але варіюється від 0.3% в Південній Кореї до 10.1% в Перу. Для порівняння, середня норма стартапів комерційного підприємництва в світі становить 7.6%, коливаючись від 13.7% у В'єтнамі до 22.2% у Перу.

У той же час, середня поширеність осіб, які керують діючою соціальною підприємницькою діяльністю (SEA-OP-BRD), у всіх 58 економіках становить 3.7%, з коливанням від 0.4% в Ірані до 14.0% в Сенегалі. Коли визначення соціального підприємництва звужується, це суттєво впливає на поширеність соціальної підприємницької активності. Згідно з вузьким визначенням, середня поширеність серед початківців підприємців у фазі старту (SEA-SU-NRW) у 31 економіці GEM становить

1.1%, а середня поширеність діючої вузької соціальної підприємницької активності (SEA-OP-NRW) — 1.2%.

Щодо гендерних аспектів, близько 55% соціальних підприємців у світі — чоловіки та 45% — жінки. Гендерна різниця в соціальному підприємництві значно менша, ніж приблизно 2:1 гендерний розрив у комерційному підприємстві, який спостерігається в деяких економіках. Особливо помітною є різниця у залученні жінок у соціальне порівняно з комерційним підприємством у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (MENA). У цьому регіоні участь жінок є високою незалежно від типу чи фази підприємництва.

Рівень освіти соціальних підприємців значно варіюється за регіонами, найвищий відсоток високоосвічених (62%) знаходиться в США та Австралії.

Соціальне підприємство в Україні почало набирати обертів у пострадянський період, коли країна переживала значні економічні та соціальні трансформації [11]. Важливим кроком стало прийняття законодавства, що регулює діяльність некомерційних організацій, та розвиток інституційної підтримки соціального підприємства.

Історія соціального підприємництва в Україні може бути поділена на кілька ключових періодів, що відображають економічні, політичні та соціальні зміни в країні.

Період до незалежності (до 1991 року):

В радянські часи офіційно соціальне підприємство як таке не існувало, проте були елементи соціальної відповідальності в рамках державних підприємств і організацій. Ці ініціативи не були комерційно орієнтовані, але вони забезпечували соціальну підтримку і послуги, особливо в сільських районах.

Ранні роки незалежності (1991-2000):

У цей період Україна переживала значні економічні труднощі, що спонукало до появи численних благодійних організацій. Вони заповнювали

прогалини у соціальному захисті, які залишила за собою розвалена радянська система. Благодійність і громадянська діяльність стали предтечами сучасного соціального підприємництва.

Становлення соціального підприємництва (2000-2010):

У цей десятиліття в Україні почали формуватися перші соціальні підприємства, часто під впливом міжнародних донорів та НУО. Вони працювали в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, захист прав людини. Ці організації використовували ринкові механізми для досягнення соціальних цілей і стали основою для розвитку соціального підприємництва в країні.

Розквіт соціального підприємництва (2010-до сьогодні):

У цей період соціальне підприємництво в Україні почало активно розвиватися. З'явилися інноваційні стартапи з соціальною місією, які використовували технологічні інновації для розв'язання соціальних проблем. Також були створені спеціальні інкубатори та акселератори для підтримки соціальних підприємств.

Наразі соціальне підприємництво в Україні знаходиться на етапі розширення та професіоналізації. Існують виклики, такі як недостатня правова база, обмежений доступ до фінансування, потреба в професійному розвитку та потреба у більшій державній підтримці. Проте, відбувається постійне зростання кількості соціальних підприємств, зростає рівень їхнього впливу на суспільство, а також з'являються нові інструменти та механізми підтримки, зокрема через впровадження корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) великими компаніями.

Соціальне підприємництво в Україні має потенціал стати важливою частиною економіки та суспільства, забезпечуючи інноваційні рішення для соціальних проблем і сприяючи сталому розвитку країни.

Сучасний розвиток соціального підприємництва в Україні характеризується кількома ключовими тенденціями:

Законодавча база: незважаючи на відсутність специфічного законодавства, яке б регулювало діяльність соціальних підприємств, в Україні існують закони, що стосуються благодійної діяльності та некомерційних організацій, які можуть виконувати соціальні функції.

Інституційна підтримка: міжнародні організації та програми, такі як USAID, Європейський Союз, різноманітні фонди, сприяють розвитку соціального підприємництва в Україні через гранти, навчальні програми та інформаційну підтримку.

Екосистема: в Україні формується активна екосистема соціального підприємництва з інкубаторами, акселераторами, коворкінгами та освітніми платформами, які підтримують соціальних підприємців.

Суспільна свідомість: зростає усвідомлення важливості соціальної відповідальності бізнесу та його ролі у вирішенні соціальних проблем, що сприяє залученню інвестицій та підтримці з боку споживачів.

Соціальні інновації: поширення соціальних інновацій, які включають новітні технології та підходи до вирішення соціальних проблем, наприклад, в галузі екології, освіти, здоров'я.

Пандемія COVID-19: пандемія додатково акцентувала увагу на соціальних підприємствах, які взяли активну участь у боротьбі з її наслідками, демонструючи гнучкість та адаптивність до кризових ситуацій.

Завдяки цим тенденціям соціальне підприємництво в Україні продовжує розвиватися, набуваючи все більшої значущості у соціально-економічному житті країни.

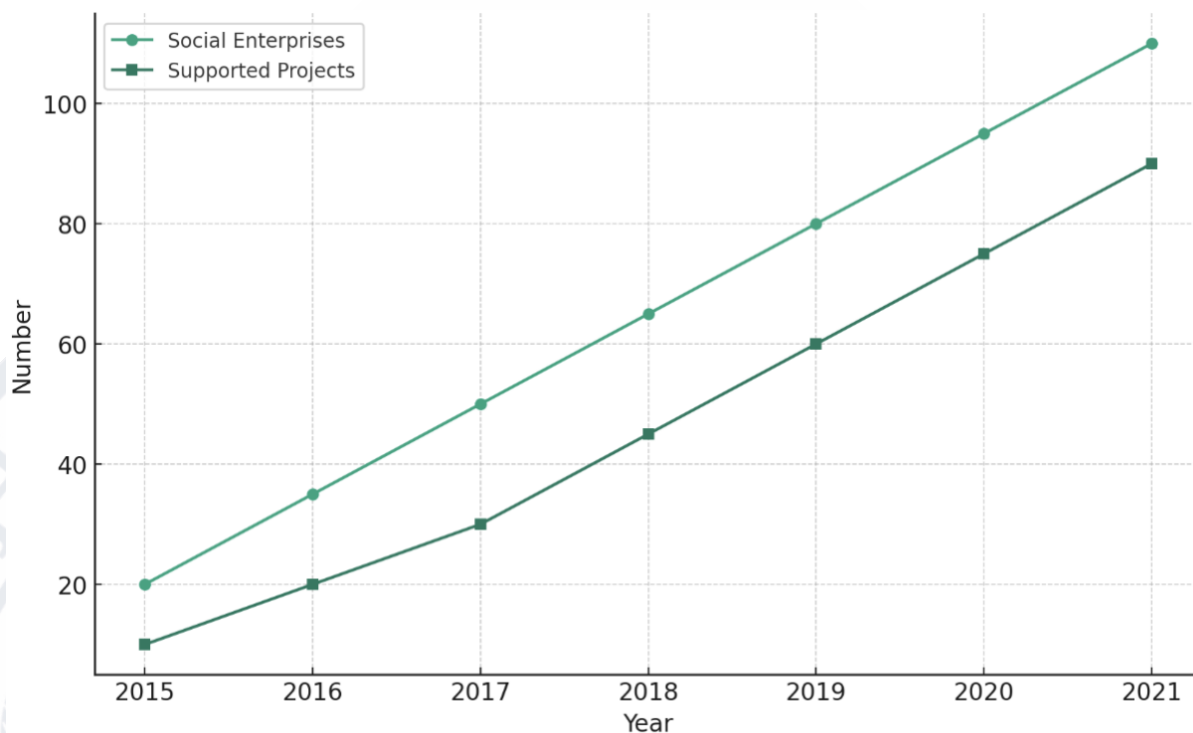

Рисунок 1.1 – Розвиток соціального підприємництва в Україні в 2015-2021 рр.

Дані показують стійке зростання кількості соціальних підприємств у період з 2015 по 2021 рік. Це може свідчити про збільшення інтересу до соціального підприємництва в Україні, а також про покращення умов для розвитку таких підприємств.

Кількість підтриманих проєктів також зростає, що може бути індикатором збільшення доступних ресурсів, таких як фінансування, навчання та менторська підтримка для соціальних підприємств.

Загальний тренд свідчить про розвиток сектору соціального підприємництва в Україні. Це може бути пов'язано з розвитком інституційної підтримки, зростаючою усвідомленістю значення соціального впливу в бізнесі та підвищенням інтересу до соціальних інновацій.

Стійке зростання в цій сфері може вказувати на значний потенціал для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні, зокрема у сферах, де існують невирішені соціальні проблеми:

Охорона здоров'я: покращення доступу до якісних медичних послуг, особливо в регіонах з обмеженим доступом до охорони здоров'я.

Освіта: розробка інноваційних освітніх програм та інструментів для різних груп населення, зокрема у віддалених або недостатньо обслуговуваних районах.

Соціальний захист: підтримка вразливих груп населення, включаючи людей з інвалідністю, людей похилого віку, дітей-сиріт.

Захист навколишнього середовища: ініціативи зі сталого розвитку, охорони природи та екологічної освіти.

Соціальна інтеграція: програми, спрямовані на інтеграцію мігрантів, біженців, національних меншин.

Ці сфери часто потребують інноваційного підходу та вирішення складних проблем, що робить їх ключовими для розвитку соціального підприємництва.

1.3. Основні моделі інклюзивного соціального підприємництва

Інклюзивне соціальне підприємництво відіграє ключову роль у сучасному суспільстві, пропонуючи інноваційні рішення для соціальних викликів.

Інклюзивне соціальне підприємництво є особливо актуальним сьогодні через зростаючу глобальну потребу в соціальній справедливості та інклюзії. Воно відповідає на виклики, пов'язані з нерівністю, маргіналізацією та доступом до ресурсів, пропонуючи інноваційні рішення для соціальних проблем. В Україні інклюзивне підприємництво набуває особливої ваги в контексті економічних та соціальних перетворень, допомагаючи інтегрувати вразливі групи населення та сприяючи сталому розвитку.

Основні моделі інклюзивного соціального підприємництва включають такі підходи, як залучення вразливих груп населення до робочої сили,

розвиток продуктів та послуг, які адресують специфічні соціальні потреби, та створення соціальних інновацій, орієнтованих на вирішення проблем доступності та інклюзивності [2], [4]. Ці моделі часто базуються на принципах взаємодії з громадою, соціальної відповідальності та активної участі цільових груп у процесі розвитку і реалізації проектів [3].

Детальніше про моделі інклюзивного соціального підприємництва:

Модель залучення вразливих груп до робочої сили: Зосереджена на інтеграції людей з особливими потребами, молоді з соціально незахищених верств або інших маргіналізованих груп у робочий процес, надаючи їм можливості для здобуття навичок та професійного розвитку. Ця модель орієнтована на інтеграцію маргіналізованих груп, таких як люди з інвалідністю, молодь з соціально незахищених верств, мігранти, та інші вразливі категорії населення, у робочий процес. Вона сприяє соціальній інтеграції та економічній самодостатності цих груп. Вона реалізується через створення робочих місць, навчальних програм, та інших ресурсів, що допомагають вразливим групам здобути необхідні навички та знання для ефективної участі в робочому житті. Прикладами таких ініціатив можуть бути соціальні кооперативи, навчальні центри, соціальні підприємства, що працевлаштовують людей з інвалідністю, та інші організації, які забезпечують підтримку та розвиток професійних навичок.

Модель залучення вразливих груп до робочої сили успішно застосовується в багатьох країнах світу, включаючи розвинені та розвиваються економіки. Наприклад, у Скандинавських країнах, які відомі своїм високим рівнем соціального захисту, держава активно підтримує програми працевлаштування вразливих груп. У США та Великобританії існують численні соціальні підприємства та некомерційні організації, які займаються підтримкою людей з інвалідністю та інших маргіналізованих груп. В країнах, таких як Індія та Бразилія, зростає кількість соціальних

ініціатив, які зосереджуються на залученні бідних та вразливих груп до економічного життя.

Прикладом такого соціального підприємства є Specialisterne [12], засноване в Данії, яке спеціалізується на наданні робочих місць для людей з аутизмом. Компанія створює умови, які враховують особливості цих працівників, пропонуючи їм можливості у сферах ІТ та даних.

Розвиток продуктів і послуг для специфічних соціальних потреб: Фокусується на створенні товарів та послуг, які адресують конкретні соціальні виклики, такі як доступ до освіти, охорони здоров'я та інших основних послуг. Модель розвитку продуктів і послуг для специфічних соціальних потреб зосереджується на створенні інноваційних рішень, спрямованих на вирішення конкретних проблем у сферах, таких як охорона здоров'я, освіта, доступність та інклюзивність. Ця модель інтегрує соціальні цінності безпосередньо в комерційну діяльність, створюючи продукти та послуги, які не лише приносять прибуток, але й сприяють соціальному благу. Ця модель широко розповсюджена у різних країнах, включаючи як розвинені, так і розвиваючі економіки, де вона використовується для вирішення місцевих соціальних викликів.

Прикладом соціального підприємства, яке діє за цією моделлю є Aravind Eye Hospital [13] в Індії, що надає доступне лікування очних захворювань для бідних, застосовуючи модель, яка субсидує вартість лікування бідних пацієнтів за рахунок доходів від платоспроможних клієнтів.

Створення соціальних інновацій для інклюзивності та доступності: Орієнтована на розробку нових технологій та підходів, які полегшують доступ до ресурсів та послуг для ширших верств населення, зокрема для людей з обмеженими можливостями. Модель створення соціальних інновацій для інклюзивності та доступності зосереджена на розробці продуктів та послуг, які враховують потреби всіх верств населення,

включаючи людей з інвалідністю чи іншими особливими потребами. Ця модель включає в себе розробку універсального дизайну, створення доступних технологій та сервісів, які забезпечують рівний доступ до ресурсів і можливостей. Переваги цієї моделі полягають у забезпеченні рівності та соціальної справедливості, підвищенні якості життя та сприяттій соціальній інтеграції. Вона працює через інновації та творчий підхід до розробки продуктів і послуг, які можуть бути легко доступні та зручні для всіх категорій населення.

Модель соціальних інновацій для інклюзивності та доступності розповсюджена у багатьох країнах, особливо у тих, які активно прагнуть соціальної справедливості та рівності. Це включає як розвинені країни, такі як США, Канада, та країни Європейського Союзу, так і розвиваючі економіки, де інклюзивність є ключовою частиною соціального розвитку. Особливо це важливо в контексті глобалізації, де доступність та інклюзивність стають центральними елементами розвитку бізнесу та суспільства.

Прикладом соціального підприємства, що працює за цією моделлю є e-NABLE [14], міжнародне співтовариство волонтерів, яке розробляє та роздає вільно доступні проєкти протезів кистей та пальців, які можна надрукувати на 3D-принтерах, забезпечуючи доступність та індивідуалізацію для користувачів по всьому світу.

1.4. Регулювання та підтримка діяльності інклюзивних соціальних підприємств

Законодавство України визначає соціальне підприємство як суб'єкт господарювання, утворений юридичними та/або фізичними особами, з пріоритетом досягнення соціальних результатів у різних сферах, таких як охорона здоров'я, освіта, наука, культура, навколишнє середовище, соціальні послуги та підтримка соціально вразливих груп населення.

Статус соціального підприємства надається за критеріями, такими як забезпечення робочими місцями соціально вразливих осіб, надання соціальних послуг, реалізація продукції за собівартістю або нижче для соціально вразливих осіб, інвестиції у соціально значимі проєкти.

Законодавство, що регулює діяльність соціальних підприємств, включає Конституцію України, Господарський кодекс України, закони України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", "Про акціонерні товариства", "Про кооперацію" та інші відповідні закони та підзаконні акти.

Соціальне підприємство діє на принципах законності, гласності, добровільності та самоврядування. Вони можуть бути створені органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, фізичними та юридичними особами.

Стосовно фінансування, податкового регулювання та державної підтримки, в Україні в даний час не існує спеціального статусу, передбаченого законодавством для соціальних підприємств. Головними джерелами доходів для підприємців у соціальній сфері є гранти. Відсутність підтримки з боку держави та суперечливість законів є великими проблемами для розвитку соціального підприємництва в Україні.

В Україні існують різні державні та міжнародні програми, які надають підтримку соціальним підприємствам та малому і середньому бізнесу, включаючи субсидії, гранти та інші форми фінансування.

1. Програма Соціального інвестування WNISEF: Проєкт спрямований на підтримку приватних підприємств та фізичних осіб-підприємців з метою досягнення соціального та екологічного впливу в Україні. Включає механізм доступного кредитування спільно з банківськими установами, надання тренінгових та консультаційних послуг, коучингу і наставництва.

2. *Державні грантові програми для сільгоспвиробників та МСП:* Ці програми включають компенсаційні виплати за створення робочих місць та разові компенсації.

3. *Грантова програма для створення нового бізнесу:* Направлена на підтримку українських компаній, які знаходяться на ранніх стадіях розвитку, з перспективними та інноваційними ідеями. Програми надають як фінансову, так і менторську/навчальну підтримку.

4. *Міжнародні грантові програми:* Включають USAID Competitive Economy Program, Гранти+ Вишеградського фонду, Фінсько-український трастовий фонд та інші, направлені на підтримку та розвиток МСП.

5. *Гранти для розвитку культури та соціальної сфери:* Підтримують українські організації, що працюють у секторі культури та креативних індустрій, з метою масштабування їх роботи до міжнародного рівня.

6. *Програма Глобального фонду для жінок:* Надає ресурси організаціям, керованим жінками, дівчатами і трансгендерними людьми, включаючи гранти на загальну підтримку, інноваційну діяльність та антикризові заходи.

7. *Грантова програма ЄС Еразмус+:* Направлена на розвиток співпраці, якості, інклюзії, креативності та інновацій у сфері освіти, професійного розвитку, молоді та спорту.

8. *Підтримка розвитку Східного регіону України:* Програми, спрямовані на розвиток МСП та антикризові заходи підтримки через поліпшені умови кредитування та підтримку мікрофінансових установ.

9. *Ukrainian Social Venture Fund i SILab Ukraine:* Запуск програми смартгрантів для масштабування соціальних підприємств. Гранти до 10 000 євро можуть бути спрямовані на виробництво або надання основних товарів/послуг, запуск нових товарів або послуг тощо. Важливими критеріями є наявність юридичної особи, фінансова діяльність, соціальна мета, мотивована команда та інноваційність рішень

Ці програми надають значний спектр підтримки, від фінансування до менторства та освітніх можливостей, враховуючи різноманітні потреби соціальних підприємств та МСП.

Міжнародний досвід у сфері регулювання та підтримки соціального підприємництва включає різноманітні підходи та практики. Міжнародний досвід та практики регулювання і підтримки соціального підприємництва різняться в залежності від країни і регіону. Загальна мета цих практик і ініціатив - сприяти розвитку соціального підприємництва, яке може вирішувати соціальні та екологічні проблеми, а також сприяти сталому розвитку економіки та суспільства. Міжнародний обмін досвідом та практиками регулювання та підтримки соціального підприємництва може допомогти країнам розвивати більш ефективні та збалансовані підходи до цієї сфери діяльності. Ось деякі ключові аспекти:

1. *Законодавче регулювання:* Багато країн розробили специфічне законодавство для соціальних підприємств. Наприклад, у Великобританії існує статус "Соціального Підприємства" (Social Enterprise), який дозволяє компаніям зосереджуватися на соціальному впливі та отримувати підтримку.

2. *Фінансова підтримка:* Уряди та міжнародні організації часто надають гранти, кредити та інші форми фінансування для стимулювання соціального підприємництва. ЄС, наприклад, має програми підтримки соціальних інновацій.

3. *Податкові пільги:* Соціальні підприємства можуть отримувати податкові пільги, що стимулює їх розвиток та залучення інвестицій.

4. *Освітні програми та навчання:* Програми навчання та підвищення кваліфікації в галузі соціального підприємництва допомагають підприємцям розробляти стійкі бізнес-моделі.

5. *Мережі та партнерства:* Створення мереж соціальних підприємств та сприяння партнерств між різними зацікавленими сторонами,

включаючи уряди, НУО та приватний сектор, сприяє обміну знаннями та досвідом.

6. Підтримка через державні закупівлі: У деяких країнах державні закупівлі використовуються для підтримки соціальних підприємств шляхом віддавання переваги їх продукції та послугам.

7. Міжнародна співпраця: Міжнародні організації, як ООН та Всесвітній банк, часто включають соціальне підприємництво у свої програми розвитку та надають технічну та фінансову підтримку.

Висновки до розділу 1

Розділ "Теоретичні основи інклюзивного соціального підприємництва" виявляє значимість інклюзивного соціального підприємництва для вирішення соціальних проблем та підкреслює потенціал цієї сфери у контексті сучасних соціально-економічних викликів в Україні та світі, а саме:

Інклюзивне соціальне підприємництво є важливим інструментом для вирішення сучасних соціальних проблем, пропонуючи ефективні шляхи інтеграції вразливих груп населення.

Розвиток продуктів і послуг, спрямованих на задоволення специфічних соціальних потреб, демонструє високий потенціал для покращення якості життя та соціальної інтеграції.

Інновації, спрямовані на інклюзивність та доступність, відіграють ключову роль у розвитку суспільства, забезпечуючи рівні можливості для всіх його членів.

Регулювання та підтримка розвитку соціального підприємництва в Україні потребують подальшого вдосконалення та адаптації до сучасних викликів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1. Світовий досвід інклюзивного соціального підприємництва

Світовий досвід інклюзивного соціального підприємництва демонструє, що такі підприємства вносять важливий вклад у вирішення глобальних соціальних викликів. Це досягається через інноваційні підходи до розвитку продуктів та послуг, які враховують потреби різних соціальних груп, зокрема людей з обмеженими можливостями, маргіналізованих спільнот та недосяжних регіонів. Інклюзивне соціальне підприємництво також сприяє створенню робочих місць, забезпечує соціальну інтеграцію та підвищує якість життя. Його розвиток в різних країнах підтримується через відповідні правові та фінансові механізми, а також через громадську та приватну підтримку.

Аналіз існуючого світового досвіду інклюзивного соціального підприємництва виявляє, що цей напрямок зосереджений не лише на економічному зростанні, але й на соціальній інклюзії. Він охоплює широкий спектр активностей, включаючи розвиток інноваційних товарів та послуг для маргіналізованих груп населення. Цей підхід визнається як важливий драйвер економічного росту, але також як засіб боротьби з соціальною та економічною нерівністю.

Інновації, які традиційно визначаються як розробка нових товарів, послуг або процесів, вже давно є важливим рушієм позитивних результатів, таких як економічне зростання та суспільний добробут. Однак ряд довгострокових тенденцій у поєднанні з фінансовою кризою та повільним відновленням зробили очевидним, що інновації також відіграють важливу роль у створенні негативних результатів, таких як нерівність доходів [15]. У багатьох країнах, що розвиваються, загальне економічне зростання більше не пов'язане з соціально-економічними покращеннями для найбідніших

[16]. У розвинутих країнах нерівність зростає до такого рівня, коли вона завдає соціальної та економічної шкоди [17], що породжує критику вчених і інноваторів як «віддалених елітаристів» [18].

Умовно інклюзивні інновації мають потенціал бути соціально відповідальним заходом [19] – засобом подолання соціальної та економічної ізоляції. Концепція інклюзивних інновацій складається з чотирьох ключових аспектів, які слід враховувати при її реалізації. Обговорення чотирьох вимірів структури – людей, діяльності, результатів та управління – підкреслює, що поверхневе впровадження концепцій інклюзивності навряд чи призведе до досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей. Швидше, справжня інклюзивність з економічними, соціальними та екологічними перевагами вимагатиме ширшого визначення інновацій; структурні та постструктурні зміни в інноваційному ландшафті; рефлексивний та еволюційний дизайн політики; і достатній суспільний простір для експериментів і дослідження різних інноваційних наративів.

Дослідники підходять до теми інклюзивності з різних точок зору. Зокрема, інклюзивність з точки зору розгляду наслідків інновацій є важливою темою, і вона підкреслює, що інновації призводять не лише до економічних результатів, а й до соціальних та екологічних результатів. У цьому загальному контексті підвищення обізнаності про соціальний та екологічний контекст інновацій існує кілька подій, які зосереджені конкретно на інклюзивних інноваціях або інноваціях для інклюзії.

Початкове та найбільш широко визнане визначення інклюзивних інновацій відноситься до контексту економічного розвитку, а саме до подолання бідності та міркувань нижньої частини піраміди [16]. З цієї вихідної точки останні визначення інклюзивних інновацій розширили визначення, щоб охопити загалом виключені групи суспільства:

«Інклюзивні інновації — це засоби, за допомогою яких нові товари та послуги розробляються для маргінальних груп (бідних, жінок, інвалідів, етнічних меншин тощо)» [20].

«Розробка та реалізація нових ідей, спрямованих на створення можливостей для підвищення соціального та економічного добробуту для безправних членів суспільства» [21].

Використовуючи ці визначення, концепція інклюзивних інновацій може здатися обмеженою лише забезпеченням того, щоб ізольовані групи суспільства розглядалися як клієнти, а можливо, і виробники інновацій. Однак головний принцип цієї статті полягає в тому, що таке тлумачення було б надто спрощеним і, ґрунтуючись на попередньому досвіді та поточній статистиці виключення, навряд чи буде ефективним. Це визнання породило нинішній академічний та політичний інтерес до інклюзивних інновацій. Структура, запропонована нижче, окреслить чотири виміри інклюзивності та покаже, що навіть концепція включення груп у інноваційний процес може приймати різні форми. Наприклад, інклюзію можна концептуалізувати як розгляд як потенційних клієнтів, участь в інноваційному процесі та внесок в еволюцію інноваційних і суспільних систем [20].

Деякі автори використовують терміни «інклюзивні інновації» та «інновації для інклюзивного зростання» як синоніми [21], особливо там, де контекстом є економічний розвиток або міркування з низу піраміди. Однак багато інших авторів чітко пояснюють, що «інклюзивне зростання» є певним типом економічного зростання, що, отже, означатиме, що інклюзивні інновації за цим визначенням будуть інноваціями, націленими в основному на економічні результати для певних демографічних груп.

Збереження ширшого розгляду соціальних і екологічних результатів та інклюзивності разом з іншими вимірами є центральним у концепції інклюзивних інновацій. У цьому контексті розгляд інновацій для

інклюзивного зростання, однак, забезпечує важливе окреслення обставин, за яких економічні результати інновацій можна вважати інклюзивними.

Визначення інклюзивних інновацій є послідовними в тому, що вони вимагають включення раніше виключених груп. Тоді різниця полягає в тому, як слід розглядати виключені групи та в якій мірі різні виміри включення чи виключення тематизуються в кожній моделі. Дійсно, література приділяє велику увагу природі інклюзії, підкреслюючи необхідність інклюзії не просто як користувачів або споживачів інновацій, але також як виробників і дизайнерів інновацій [16], [20].

Другим відмінним елементом є вид інноваційної діяльності, що розглядається, і особливо роль технології в цьому відношенні. Значна частина літератури про інклюзивні інновації глибоко вкорінена в науковій і технічній літературі, і тому має сильний ухил у бік товарів, послуг або інноваційних процесів, заснованих на наукових або технологічних досягненнях. Однак багато авторів оскаржують це вузьке визначення. [22] стверджує, що для досягнення мети інклюзії необхідно зосередитися не тільки на високотехнологічних секторах, які традиційно вважаються високоінноваційними, але й на інноваціях у трудомістких і трудомістких секторах. Подібним чином [20] зазначають, що він має включати сектори, які мають особливе значення для маргінальних груп населення, такі як охорона здоров'я, освіта та дрібне сільське господарство. Однак, щоб бути справді інклюзивним, потрібні ширші визначення. [23] включає «не лише інновації, засновані на дослідженнях і розробках, але також інновації, засновані на практиці, а не на формальних дослідженнях і розробках, а також соціальні та бізнес-інновації», а [24] включають такі виміри, як організаційні, соціальні, фінансові та інституційні інновації.

Одним із рушіїв інклюзивних інновацій є соціальне благополуччя маргіналізованих верств населення. Можна очікувати, що економічне зростання пом'якшить низку соціальних проблем, але історія показала, що

розгляд лише показників економічних результатів може призвести до збільшення нерівності та створив сильну мотивацію для поточних тенденцій до більш інклюзивних інновацій. Таким чином, слід враховувати як мінімум ефект розподілу інновацій [25], але більш вірогідним наслідком інклюзивних інновацій є те, що ширші результати, такі як якість життя [26], необхідно враховувати конкретні соціальні наслідки, а також наслідки для навколишнього середовища.

Нарешті, рефлексивність щодо інноваційного процесу є ключовою новою темою в інклюзивній інноваційній літературі. Існує чіткий заклик розглядати інновації так, як ми впроваджуємо інновації [24], навіть якщо кидаємо виклик фундаментальним припущенням процесу інновацій, таким як прагнення до зростання споживання, конкуренція між національними системами інновацій, і навіть припущень, які залишаються оскарженими внаслідок залучення нових учасників до інноваційного процесу.

Існує чотири виміри – хто, що, чому та як – за якими інновації мають бути інклюзивними: включені люди або групи людей, типи включеної інноваційної діяльності, широкий спектр результатів і переваг, які мають бути отримані, захоплені, і механізми управління інноваціями. Крім того, у попередніх підрозділах наголошується, що інклюзивність не може бути поверхневою, якщо очікується, що вона призведе до позитивного впливу на інклюзивність – будь то економічні, соціальні чи екологічні результати.

Хто: Люди

Щоб відповісти на питання, кого слід залучати до інноваційної діяльності, необхідно відповісти на два питання: «Які групи людей слід залучати?» і «Як їх слід включити?»

Щодо першого питання – які групи включити – у літературі йдеться про традиційно знедолені, маргіналізовані чи виключені групи, хоча основна увага приділяється бідним у країнах, що розвиваються, які зазвичай називають нижньою частиною піраміди (BOP) [27]. Визначення ПБ

відносно послідовно визначається доходом у 1,25 доларів США на день або подібними межами [16], [27]. Перекладаючи концепцію інклюзивних інновацій на країни, відмінні від країн, що розвиваються, автори часто покладаються на концепцію соціальної ексклюзії (Sen, 2000) для визначення маргіналізованих або виключених груп. Зазвичай цільовими групами інклюзивних інноваційних втручань є жінки, молодь, інваліди, етнічні меншини та підприємці неформального сектору [27], або ті, що визначені промисловими чи територіальними кордонами [28].

Однак існує ризик того, що цей підхід буде зосереджений лише на групах, які історично стикалися з соціальним відчуженням, і що він може ігнорувати групи, на які впливають або постраждають нові соціальні, технологічні та ширші інноваційні тенденції. Прикладом, який багато обговорюється, демонструє важливість цього, є тиск, який чинить впровадження штучного інтелекту на робочому місці. Інновації, засновані на штучному інтелекті, почали замінювати робочі місця та, за прогнозами, суттєво змінять робочий ландшафт у найближчі роки. Типи робочих місць, які постраждають, залежатимуть не від історичної соціальної ізоляції, а радше від потенціалу штучного інтелекту перевершити людський. Фактично, однією з перших груп, на яких вплинув штучний інтелект, є фінансові трейдери на фондовому ринку. Можливо, це були дуже бажані вакансії у фінансовій індустрії, з великим представництвом осіб із високим статусом соціальної включеності. Поточні прогнози також свідчать про те, що багато робочих місць, які, як очікується, стануть застарілими внаслідок цієї хвилі інновацій, є добре оплачуваними, безпечними роботами, які в даний час часто обіймають переважно чоловіки, наприклад, роботи у виробничому секторі, водії вантажівок тощо.

Таким чином, інклюзивність у контексті інновацій та інноваційної політики має бути як передбачуваною, так і історично заснованою, і гарантувати, що враховуються не лише історично виключені групи, але й те,

що групи, які зараз перебувають під тиском або на які прогнозується негативний вплив інноваційних тенденцій, ретельно розглядаються. бесіди про інновації. Необхідно також враховувати, що засоби соціального відчуження змінюються через широку оцифровку та використання аналітики великих даних для визначення включених і виключених груп населення.

Що стосується другого питання – як ці групи повинні бути включені – [27] пропонують структуру з шістьма рівнями. На самому базовому рівні, наміри, інновації відповідають потребам, бажанням або проблемам фокусної групи. Другий рівень, споживання, відноситься до цільової групи як користувачів інновації, маючи на увазі, що група може отримати доступ до інновації, дозволити собі її і має мотивацію прийняти її. Третій рівень, вплив, розглядає інновацію як інклюзивну, якщо вона має позитивний вплив на фокусну групу. Такий вплив має широке визначення та може включати економічні перспективи, добробут, підвищення можливостей тощо. Четвертий рівень, процес, передбачає залучення групи до розробки інновації з підрівнями, що розрізняють між отриманням інформації, отриманням консультацій, співпрацею, наданням повноважень і контролем розвитку інновації. П'ятий рівень, структура, виходить за рамки індивідуальних інновацій і зосереджується на інклюзивності установ, організацій і відносин, які складають інноваційні системи. Нарешті, шостий рівень, постструктурний, визнає, що інновації відбуваються в рамках знань і дискурсу, які служать основою розподілу влади в джерелі суспільних результатів. Інклюзивні інновації в їх найбільш значущому визначенні відбуватимуться в контексті, де різноманітні рамки знань усіх груп визначають структури, процеси та прояви інновацій.

Щоб проілюструвати ці концепції, питання щодо рівня інклюзії обговорювалися в контексті інклюзії жінок у науці та техніці, а точніше в інноваціях. [29] провели дослідження визначення інновацій та гендерного

розподілу характеристик інновацій. Примітно, що вони виявили, що жінки менш інноваційні, ніж чоловіки, використовуючи загальні визначення інновацій. Однак коли погляди жінок були інтегровані в концептуальну структуру інновацій (тобто їх було включено на шостому рівні, постструктурі, у модель Хікса [27]), такі відмінності зникли. Подібні потреби для постструктурного включення можна очікувати щодо будь-якої групи, яку потрібно включити, що, звичайно, піднімає складне питання про те, як здійснити перехід до більш інклюзивних структур без створення нових вимірів виключення.

Іншим міркуванням із гендерного контексту, яке може мати місце на значно ширшому рівні, є розгляд взаємних впливів між існуючими інноваційними системами та нововключеними групами. У той час, коли жінки все більше брали участь як у споживанні, так і у виробництві науки й техніки, Франклін [30] запитав: «Чи змінять жінки технологію чи технологія змінить жінок?» Що стосується включення економічно неблагополучних груп, дані [16] свідчать про те, що включення підмножин нижньої частини піраміди не призводить до системного покращення розгляду бідності.

Таким чином, інклюзивні інновації мають бути випереджальними у визначенні груп, які будуть включені, і відкритими для участі на структурному чи постструктурному рівні включення, щоб бути ефективними.

Що: Діяльність

Поточні та минулі наукові та політичні дискусії щодо інклюзивних інновацій зосереджуються на науково-технічних інноваціях та шляхах їх комерціалізації. Приклади інклюзивної інноваційної діяльності, які зазвичай згадуються, включають «надання грантів дослідникам з уразливих груп, розгортання програм для популяризації науки і технологій, надання мікрокредитів підприємцям і надання грантів фірмам, які розміщують свою науково-дослідну діяльність у периферійних регіонах. регіони» [28].

Оскільки основна проблема інклюзивних інновацій лежить поза межами безпосередніх міркувань економічного зростання, видається контрпродуктивним продовжувати розглядати лише діяльність, спрямовану на комерціалізацію нових продуктів або процесів, як інновацію. Навіть у основній літературі з питань інновацій визначення інновацій стають все більш широкими. Одне з ширших визначень було запропоновано Європейською комісією: «інновація розглядається як синонім успішного виробництва, засвоєння та використання новинки в економічній та соціальній сферах».

Набагато раніше, на початку дев'ятнадцятого століття, Роберт Оуен мав на меті вирішити соціальні проблеми, викликані великими фабриками в текстильній промисловості Англії, запровадивши організаційні інновації створення менших фабрик, які розширили можливості робочої сили та підтримали менші громади [16]. Майже два століття потому поєднання безкоштовної та платної офтальмології, що пропонується в Індії через Aravind Eye Hospital, також вирішує соціальні проблеми, але ми можемо вважати цю інновацію фундаментальною інновацією бізнес-моделі – поєднання процесів, деяких інноваційних продуктів, організаційних і фінансових інновацій. .

На даний момент у багатообіцяючій концепції Дубе [24] поєднання технологічних інновацій, організаційних інновацій, соціальних інновацій, фінансових інновацій та інституційних інновацій називається «конвергентними інноваціями», хоча майбутня робота буде корисною для кращого позиціонування відповідних рамок поточного поширення типів інновацій.

Чому: Результати

Багато статей у літературі з інклюзивних інновацій у широкому сенсі починаються з окреслення переходу політичних очікувань до інновацій від вузько сфокусованого внеску в економічне зростання через включення

результатів, що залежать від контексту та галузі, таких як здоров'я, екологія чи соціальні результати, до поточних очікувань інноваційної політики щодо сприяння вирішенню грандіозних суспільних проблем.

Виявлення таких результатів інновацій є складним завданням і є предметом багатьох академічних досліджень. Там, де розглядаються переваги для здоров'я та навколишнього середовища, також часто існує тенденція фіксувати лише позитивні впливи, залишаючи негативні впливи серед зовнішніх ефектів, які не враховуються в аналізі та прийнятті рішень.

Крім того, ціль інклюзивності ще більше ускладнює розгляд результатів, оскільки метою часто є не лише покращення загального стану здоров'я чи соціальних результатів, а й досягнення більшої рівності в розподілі результатів. На сьогоднішній день ефекти розподілу як політики, так і конкретних інновацій досліджуються рідко, і слід зосередитися як на ризиках, так і на вигодах.

Нарешті, ретельний розгляд впливу на навколишнє середовище, зокрема, дає зрозуміти, що поточна парадигма інновацій фундаментально прив'язана до «шляху зростання споживання, який за своїм впливом на навколишнє середовище та екологічним слідом буде нестійким у розвинених країнах і дедалі більше в країнах, що швидко розвиваються. сільський світ».

Як: Управління

Більшість авторів, які пишуть літературу про інклюзивні інновації, визнають, що інклюзивність, ймовірно, матиме певні наслідки для інститутів, структур і механізмів, які керують тим, як інновації впроваджуються та концептуалізуються. Концептуалізація цих впливів варіюється від залучення зацікавлених сторін до інноваційної політики, через зміни в інноваційних процесах і потребу в інституційній гнучкості в рамках інноваційних систем, до бачення трансформаційних змін в інноваційних системах.

Розробка механізмів управління, що дозволяють залучати зацікавлені сторони до інноваційного процесу, є однією з найбільш очевидних відправних точок. У зв'язку з цим розглядаються питання, як узгодити інтереси зацікавлених сторін, як розробити скоординовані політичні суміші і як сприяти узгодженню. поєднання політики з інтересами зацікавлених сторін. У багатьох країнах існують механізми для залучення зацікавлених сторін, наприклад, через різні консультативні ради і процеси консультацій. Проте зацікавлені сторони, яких запрошують приєднатися до таких рад або взяти участь у консультаціях, зазвичай є представниками ключових організацій у існуючих ланцюжках створення вартості. Таким чином, такий тип інклюзивності має тенденцію зміцнювати існуючі структури включення та виключення, а не надавати можливості для включення виключених груп.

Більш фундаментально всеосяжний розгляд поставив би під сумнів не лише такі існуючі структури, але й процеси, які зараз використовуються для впровадження інновацій. Наприклад, нова література піддає сумніву важливість швидкості в інноваційному процесі [31] і припускає, що досягнення суспільних результатів більше залежатиме від «спроможності впроваджувати інновації у спосіб, яким ми впроваджуємо інновації, ніж від прискорення розвитку технологій».

Суттєві зміни в способах впровадження інновацій також вимагатимуть інституційної гнучкості в інноваційній системі відповідно до принципів і процесів кращого управління, яких вимагає література RRI, включаючи «передбачення, участь, обговорення, прозорість — щоб гарантувати, що процес і напрям науково-дослідницьких розробок та інновацій краще враховують суспільні переваги та занепокоєння щодо етики, сталого розвитку»).

Однак, мабуть, найважливішим є те, що інклюзивність у широкому значенні, окреслена в усіх чотирьох представлених тут вимірах, ймовірно, означатиме трансформаційні зміни в інноваційних системах. Як

підкреслюють Кульманн і Ріп, інклюзивні інновації є не просто пріоритетом фінансування в рамках політики науково-дослідних розробок, а скоріше «місіями відкритого типу та місіями, що стосуються соціально-економічної системи в цілому, навіть викликаючи (або вимагаючи) трансформації системи» [32].

У цьому параграфі наведено огляд концептуалізацій інклюзивних інновацій і представлено структуру чотирьох вимірів інклюзивності. Це показує, що інклюзивність — це не просто продаж інноваційних продуктів соціально відчуженим групам або інтеграція невеликої кількості осіб із відключених груп у домінуючі інноваційні структури та процеси. Як показує попередній досвід використання відповідних технологій і програм ПБ, доповнення існуючої системи додатковими програмами ПБ не вирішить проблему бідності, а також не зможе вирішити глобальну нерівність, яка зростає. Без підвищеної рефлексивності можна очікувати, що поточна парадигма інновацій зміцнить поточні структури в багатьох сферах. Щоб досягти будь-яких інших результатів, нам потрібно розвивати здатність до інновацій, як ми впроваджуємо інновації .

Зрозуміло, що про інклюзивні інновації ще багато чого належить відкрити. Це відбувається не лише через брак емпіричних даних і навіть систем вимірювання, а й тому, що інклюзивна інноваційна політика та практика вимагають фундаментальної відкритості для експериментів та адаптації. Можливо, найважливішим є те, що емпіричний і подальший теоретичний розвиток потребує залучення груп і точок зору, які наразі не представлені в інклюзивній інноваційній літературі. На цю літературу сильно вплинула відносно невелика група переважно білих чоловіків і деяких жінок – обмеження також впливає на цю статтю. З цієї точки зору структура, запропонована в цій статті, є кроком до більшої інклюзивності. Майбутні теоретичні або емпіричні наукові роботи більш різноманітних груп авторів і практиків можуть надати важливі нові виміри або

переосмислення. Крім того, впровадженню цієї основи в розробку політики та програм має передувати її критична оцінка всіма відповідними групами зацікавлених сторін та ретельна інтеграція отриманих відгуків.

Незважаючи на те, що концепція цілісних інклюзивних інновацій протиставляється поточній домінуючій інноваційній структурі в цій статті, важливо зазначити, що існує багато рушійних факторів підвищення інклюзивності, і існує багато прикладів успішного впровадження інклюзивних інноваційних ініціатив або програм. Вказується на те, що навіть якщо перехід до інклюзивних інновацій не буде ані легким, ані автоматичним, інклюзивні інновації забезпечують вірогідний сценарій підвищення соціальної та екологічної стійкості на глобальному рівні.

Незважаючи на те, що інклюзивне соціальне підприємництво має потенціал для вирішення важливих соціальних проблем і розширення можливостей уразливих громад, залишаються значні проблеми, зокрема щодо надання рівних можливостей і ресурсів для підприємців із бідних верств населення. Вирішення цих проблем вимагає узгоджених зусиль різних зацікавлених сторін, зокрема урядів, організацій підтримки та самих підприємців.

Розвиток інклюзивного соціального підприємництва в Україні за останні роки значно змінився, відображаючи ширші соціальні, економічні та політичні виклики країни:

Соціальне підприємництво є відносно новою тенденцією в Україні. За останніми оцінками, існує приблизно від 150 до 1000 соціальних підприємств, організаційно-правові форми яких відрізняються від НДО до ТОВ. Розбіжність у цих цифрах може бути наслідком різних критеріїв класифікації. Приклади успішних соціальних підприємств включають піцерії та кафе, що підтримують ветеранів, пекарні, де працюють люди з обмеженими можливостями, і громадські ресторани, які інвестують прибуток у місцеві соціальні проекти.

Соціальні підприємства в Україні можна класифікувати на основі їхнього підходу до соціального внеску, наприклад, розподілу фіксованого відсотка прибутку на соціальні цілі, працевлаштування незахищених груп населення або створення продуктів/послуг із вимірною соціальною цінністю.

Соціальне підприємництво в Україні продемонструвало позитивний вплив на соціальну згуртованість і має потенціал для ефективного вирішення соціальних проблем. Однак цей сектор значною мірою залежить від міжнародної підтримки та не має стабільності. Для забезпечення сталого розвитку державна допомога та економічна підтримка соціальних підприємців мають вирішальне значення.

В умовах чинного воєнного стану соціальне підприємництво розглядається як необхідна відповідь на складну економічну ситуацію та збільшення соціальних проблем. Цей сектор ще не отримав юридичного визнання в Україні, але функціонує досить успішно, відіграючи ключову роль у вирішенні викликів, з якими стикаються вразливі верстви суспільства, і сприяючи позитивному економічному розвитку країни.

Таким чином, незважаючи на те, що інклюзивне соціальне підприємництво в Україні все ще розвивається та стикається з різними проблемами, воно має значний потенціал для вирішення соціальних проблем країни, особливо в нинішньому контексті воєнного стану. Зростання та вплив сектору демонструють важливість інноваційних підходів до соціальних проблем і необхідність постійної підтримки та чіткої правової бази.

2.2. Кейси успішних інклюзивних соціальних підприємств

Сучасне соціальне підприємництво є не лише засобом економічного розвитку, але й ефективним інструментом соціальної інтеграції та інклюзії. Цей параграф має на меті проаналізувати ряд визначних прикладів

соціальних підприємств з різних куточків світу, які успішно інтегрують вразливі групи населення, створюють інноваційні продукти та послуги для задоволення специфічних соціальних потреб, та реалізують інклюзивні підходи для доступності та рівноправності. Опис цих кейсів дозволить краще зрозуміти потенціал інклюзивного соціального підприємництва у створенні стійких та ефективних рішень для соціальних викликів.

Thaki [33] - це неприбуткова організація, яка заснована у 2015 році та зареєстрована у Нідерландах та Лівані. Вона працює за моделлю циркулярної економіки, збираючи пожертвоване та вживане комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення для освіти, та доставляє ці важливі навчальні інструменти до шкіл, які обслуговують біженців та вразливих дітей на Близькому Сході. *Thaki* сприяє цифровому включенню та допомагає зменшити розрив у навчанні, надаючи ноутбуки з завантаженим освітнім контентом для біженців та малозабезпечених громад у Близькосхідному регіоні.

Основна мета *Thaki* - підтримати біженців та вразливих учнів, які мають обмежений або взагалі не мають доступу до цифрової освіти. *Thaki* також залучає приватний сектор через пожертвування вживаних електронних пристроїв, дозволяючи приватному сектору активно включитися у вирішення однієї з найактуальніших проблем регіону і забезпечуючи вчителів та дітей навичками, необхідними для майбутнього.

L'Arche [34] - це міжнародна мережа спільнот, яка забезпечує житло, догляд та робочі місця для людей з інтелектуальними вадами. Вони створюють інклюзивне середовище, де кожна людина відчуває себе цінною та важливою. *L'Arche* є міжнародною організацією, яка заснована Жаном Ваньє у 1964 році у Франції. Ця організація створює і підтримує спільноти, де люди з інтелектуальними вадами та без них живуть та працюють разом як рівні. Основними принципами роботи *L'Arche* є взаємна повага, визнання

унікальності кожної особистості та створення глибоких міжособистісних відносин між членами спільноти.

Організація займається створенням місць проживання, робочих місць та можливостей для творчого самовираження для людей з інтелектуальними вадами. Вони також проводять різноманітні заходи та проекти, спрямовані на зміцнення зв'язків між людьми та підвищення обізнаності громадськості щодо питань інклюзії.

Серед відомих проектів L'Arche можна відзначити розвиток арт-терапії та інших форм творчої діяльності, які допомагають членам спільноти виражати себе та розвивати свої здібності. Також важливою частиною діяльності L'Arche є співпраця з місцевими громадами та організаціями для підвищення рівня інтеграції та взаєморозуміння.

Cafe Art [35] - це соціальне підприємство у Великобританії, яке допомагає бездомним та колишнім бездомним людям продавати свої художні роботи. Воно проводить різні проекти, включаючи "MyLondon", де бездомним роздають одноразові камери для фотографування Лондона. Зібрані фотографії потім використовуються для створення календарів. *Cafe Art* також залучає кафе та інші місця для виставки та продажу мистецьких робіт. Їхня мета - підтримувати бездомних через мистецтво, фотографію та підприємництво.

Dialogue in the Dark [36] є інноваційним соціальним підприємством, що проводить виставки і майстер-класи у повній темряві. Засноване в 1988 році, воно дозволяє відвідувачам відчувати повсякденне життя без зору, сприяючи емпатії та розумінню викликів, з якими стикаються незрячі люди. Їх гіді, які є незрячими, проводять тури, допомагаючи відвідувачам розвинути невізуальне сприйняття. Це досвід, який дає можливість глибше зрозуміти виклики, з якими стикаються люди з вадами зору. Організація має різноманітні локації по всьому світу та пропонує навчання та консультування для компаній щодо інклюзивності та розмаїтості.

Greyston Bakery [37] - розташована в Йонкерсі, Нью-Йорк, ця кондитерська відома своєю політикою "Open Hiring", яка надає роботу всім без перевірки минулого або проведення співбесід. Greyston Bakery пропонує можливості для людей, які зазвичай вважаються маргіналізованими, включаючи колишніх злочинців та бездомних. Вони зосереджені на створенні можливостей для осіб, які стикаються з перешкодами при працевлаштуванні. Протягом трьох років вони створили 5552 нових робочих місця за допомогою Open Hiring і навчили 455 клієнтів через Workforce Development, причому клієнти отримували в середньому на 20% більше мінімальної заробітної плати після навчання. Greyston також є сертифікованою організацією B Corp, що підкреслює їхню відданість соціальній та екологічній діяльності.

San Patrignano [38] - спільнота в Італії, яка пропонує безкоштовне реабілітаційне лікування особам, що страждають від наркозалежності. Вони забезпечують освіту, професійне навчання та робочі місця, щоб допомогти їхнім резидентам інтегруватися назад у суспільство. Працюючи понад 40 років, вони прийняли 26 000 осіб, з яких близько 800 зараз беруть участь у програмі. Вони можуть похвалитися 72% відсотком відновлення для тих, хто завершив програму. Окрім реабілітації, *San Patrignano* звертається до тисяч молодих людей через свій профілактичний проект WeFree, спрямований на навчання та запобігання проблемам з наркотиками в майбутньому. Громада служить домівкою для виховання та сім'єю, відновлюючи самооцінку, гідність, відповідальність та ентузіазм для своїх мешканців.

The Big Issue Group [39] – це відоме соціальне підприємство у Великій Британії, яке працює з 1991 року та зосереджується на створенні соціальних та економічних можливостей для людей, які живуть у бідності. Вони беруть участь у різноманітних ініціативах, у тому числі в агітації за довгострокові вирішення соціальних проблем, забезпеченні незалежної журналістики, інвестуванні в соціальні підприємства та благодійні організації, а також

пропонуванні послуг з найму спеціалістів для стабільної зайнятості. Вони також керують платформою для етичних покупок і схемою оренди електровелосипедів, яка підтримує створення робочих місць. Big Issue Group прагне залучати 11 мільйонів людей щорічно до 2027 року за допомогою своїх продуктів і послуг.

Українські соціальні підприємства активно допомагають країні під час війни, адаптуючи свою діяльність до нагальних потреб громади. Одним із таких підприємств є SIFLab, українська платформа, що сприяє розвитку соціального підприємництва та соціальної інновації. Замість звичних програм прискорення та наставництва, SIFLab зараз зосереджено на координації гуманітарних зусиль для підтримки внутрішньо переміщених осіб. Також варто зазначити, що українські соціальні підприємці показали неймовірну стійкість, творчість та відданість позитивним змінам у своїх громадах, незважаючи на складні часи війни.

Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю «Відкриті серця», яка в 2019 році створила тепличне господарство в с. Дорожне, Вінницька область. Місія: навчання та створення комплексних робочих місць для молоді з інвалідністю. Створено 8 комплексних робочих місць, працевлаштовано 16 осіб з інвалідністю. Задіяно 10 осіб супроводу.

Ще у 2012 році у селі Дорожне неподалік Вінниці почалось облаштування соціальних майстерень, які допомагають із соціалізацією та трудовою зайнятістю молодим людям, які мають важкі форми інвалідності. Ініціатором їх створення є Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю «Відкриті серця». Теплицю розміром 100 м² було обладнано автоматичним крапельним поливом, опаленням, освітленням, вентиляцією та кількома русним устаткуванням для вирощування рослин.

Завдяки задіяним технологіям вона працює протягом усього року. Простір тепличного комплексу є безбар'єрним: тут можуть повноцінно працювати люди на інвалідних візках.

Навесні 2019 року тут вперше висіяли помідори, огірки, перець, брюссельську капусту, кольрабі, квіти й різноманітні пряні трави. Утім, технічне облаштування тепличного господарства було не кінцевою метою, а лише інструментом для втілення тієї соціальної місії, якій слідує у своїй діяльності Асоціація «Відкриті Серця». У теплиці, як і в соціальних майстернях загалом, часто працюють молоді люди, які на відкритому ринку праці визнані неідеальними. Керівництво Асоціації впевнено, що всі вони хочуть і можуть працювати. Водночас у родинях поширені ситуації, коли дітям і молоді з інвалідністю не дають шансів вправлятися в самостійності та набувати нових навичок. Асоціація «Відкриті серця» через ведення свого соціального підприємства руйнує упередження: у тепличному господарстві облаштували комплексні робочі місця для молоді з інвалідністю, і більше того — активно поширюють цей досвід на регіональному та всеукраїнському рівнях.

На території соціальних майстерень вирощують городину, щоб доповнити харчування підопічних і персоналу здоровими, екологічно чистими продуктами. Молоді люди з інвалідністю беруть розсаду для вирощування в домашніх умовах або готові овочі, щоб пригостити рідних, а заодно показати плоди своєї праці. Частина вирощеної продукції продають за пільговими цінами родинам підопічних або друзям організації. Зароблені кошти використовують для вдосконалення простору майстерень: наприклад, навесні 2020 року придбали двері та якісні фарби для ремонту «Крамниці здобутків», де скоро продаватимуть продукцію, яку виготовляють люди з інвалідністю.

На купівлю тепличних овочів і зелені постійно надходять запити від місцевих ресторанів. Утім, від такого формату продажу організація поки відмовляється, розуміючи, що він потребує стабільно високих обсягів виробництва. Адже на першому місці в цьому соціальному підприємстві — не рентабельність, а права та комфорт працівників.

Команда «Відкритих сердець» поставила собі за мету передати досвід побудови інклюзивної моделі трудової зайнятості колегам з інших міст і регіонів. Для цього були підготовлені відеоуроки з формування навичок роботи в теплицях.

Організація постійно шукає можливості для проведення тренінгів з облаштування комплексних робочих місць — розповідає про них на прикладі тепличного господарства та залучає до безпосередньої участі своїх підопічних. У червні 2020 року стало відомо, що Асоціація «Відкриті серця» стала одним із переможців конкурсу програми соціальних інвестицій, що проводився компанією «Байер». Відтак з'явилася можливість придбати спеціальний мінітрактор, з яким представники організації та молоді люди з інвалідністю відвідають п'ять районів Вінниччини: на практиці поділяться набутим досвідом ведення тепличного господарства. Своім прикладом вінничани привертають увагу громади до працевлаштування людей з інвалідністю і роблять вагомий внесок у подальше зростання соціального підприємництва в Україні.

Виклики:

1. Відсутність досвіду роботи в сучасній теплиці. На території соціальних майстерень є дві сезонні теплиці, які ми раніше зробили самотужки зі старих дерев'яних вікон. Щоб працювати у новій теплиці з усім її новітнім обладнанням, нам довелося швидко навчатися, шукати найкращих експертів та практиків у галузі, щоб налагодити ефективну роботу.

2. Особливості трудової діяльності людей з інвалідністю. У теплиці працюють молоді люди, які мають певні інтелектуальні порушення. Вони потребують постійної підтримки та мотивації, щоб перебувати в стабільному психоемоційному стані та проявляти високу продуктивність. Тому до роботи в тепличному господарстві ми залучили психолога, інструктора з праці, групи супроводу.

3. Створення групи супроводу. Ми створили її з членів нашої організації — батьків дітей та молоді з інвалідністю. Вони пройшли спеціальний відбір, мали досвід ефективних комунікацій із людьми з інтелектуальними порушеннями, вивчали мотиваційні техніки. Однак ми не врахували їхньої залежності від сімейних обставин, яка не дозволяє їм стабільно працювати. Тому до групи супроводу довелося підготувати більше людей, ніж планувалося спочатку.

4. Реалізація вирощеної продукції. Виявилось, що ми не були готові до тих обсягів продукції, яку виростили: не знали, як і де реалізовувати. Врятувало те, що багато членів Асоціації «Відкриті серця» стали покупцями. Ця ситуація показала, що для успішної роботи соціального підприємства першочергово слід навчатися менеджменту, маркетингу, організації і ведення бізнесу.

ГО «Гармонія», що діє в м. Вінниця, в 2018 р. створено манікюрний салон «Кульбабка», в 2019 р. — створено міні-кав'ярню у ТЦ «Мега молл». Місія: соціалізація та працевлаштування людей з інвалідністю. Працевлаштовано 4 особи.

На сьогодні в Україні кількість осіб з інвалідністю становить близько 2,7 млн¹⁹, понад 2 млн із них — працездатного віку. За даними Міністерства соціальної політики працевлаштовано лише 40% таких людей. На жаль, поширеною є ситуація, коли люди з інвалідністю залишаються поза ринком праці, навіть маючи певну кваліфікацію. Однією з причин є те, що роботодавці не можуть запропонувати робоче місце, адаптоване до потреб людини з інвалідністю, і водночас не хочуть нести додаткові витрати на його облаштування. Також велика кількість роботодавців мають упередження щодо фізичної та психологічної здатності працівників з інвалідністю виконувати потрібний обсяг роботи. Іншою стороною питання є те, що люди з інвалідністю нерідко уникають роботи загалом та офіційного працевлаштування зокрема, бо через це втраять пільги. Утім в

громадському секторі України є ентузіасти, які здійснюють вплив на поточний стан справ із працевлаштуванням людей з інвалідністю у своїх містах та регіонах.

Однією з них є вінницька громадська організація молоді з інвалідністю «Гармонія», яка вже 18 років працює над розбудовою інклюзивного середовища з рівними можливостями для кожної людини. З цією метою організація ініціювала створення одразу двох невеликих соціальних підприємств у Вінниці: манікюрного кабінету «Кульбабка» і кав'ярні у торговельному центрі «Мега молл». Обидва починання були реалізовані у рамках проекту «Соціалізація людей з інвалідністю через підприємницьку діяльність у Вінниці».

Історію першого в Україні інклюзивного манікюрного кабінету не можна назвати зразково успішною — менш ніж через два роки підприємство згорнуло свою діяльність. Але набутий досвід від цього не стає менш цінним, адже на помилках інших можна навчатися самому. У цьому манікюрному кабінеті, який відкрили у вересні 2018 року, послуги клієнтам надавали майстрині з інвалідністю. «Кульбабка» розмістилась у приміщенні центру реабілітації людей з інвалідністю «Гармонія». За фінансової підтримки Проекту ПРОМІС кабінет облаштували меблями, необхідним обладнанням і матеріалами: лампами, стерилізатором для інструментів, фрезерами, щіточками, лаками та ін.

Однак у роботі салону на території центру реабілітації були свої нюанси: працювати можна було лише в робочі дні та до 18:00. Такий графік не є найзручнішим для клієнтів. Задля збільшення прибутковості підприємства засновники розмірковували над зміною локації, розглядали варіант оренди робочого місця у звичайному салоні краси. Із цим виникали труднощі, адже наявність безбар'єрного простору для людей на інвалідних візках усе ще залишається рідкістю. На послугах манікюру команда «Гармонії» не зупинилася, і в березні 2019 року запустили міні-кав'ярню в

торговельно-розважальному комплексу «Мега Молл»: тут працюють баристи, які мають інвалідність. Завдяки підтримці проекту міжнародної технічної допомоги кав'ярню облаштували спеціальними меблями й апаратами для приготування кавових напоїв, закупили посуд і необхідні витратні матеріали.

Прибутки від соціального підприємництва команда організації в ідеалі планує спрямовувати на підтримку інших своїх проектів. Однак буває, що виклики сьогодення вносять свої корективи. Під час пандемії коронавірусу акумульовані від діяльності «Кульбабки» кошти та частину прибутків кав'ярні організація передала вінницькому фонду «СтопВірус», щоб підтримати свою громаду в закупівлі необхідних засобів захисту. Варто відзначити, що «Гармонія» не лише запустила роботу манікюрного салону та міні-кав'ярні. Організації було важливо охопити більшу кількість людей, у тому числі тих, хто має інвалідність, і поділитися знаннями стосовно підприємництва та успішної самозайнятості. Відтак для 30 осіб були проведені цікаві навчальні заходи. Крім майстер-класів із хенд-мейду та манікюру, відбулися три тематичні тренінги: «Як відкрити та вести власну справу», «Ведення звітності» та «Як працювати з клієнтами». Учасники кажуть, що навчання допомогло заглибитися в тонкощі ведення власного бізнесу, озброїтися цінними знаннями про підприємницьку діяльність і працевлаштування загалом, осмислити ризики та з'ясувати для себе, чи справді є бажання надалі рухатися в напрямку заснування власної справи.

Інклюзивне соціальне підприємництво сприяє розбудові інклюзивного середовища, де кожна людина є повноправним учасником, має доступ до отримання послуг і можливість реалізувати себе. Утілення ініціатив зі створення робочих місць для людей з інвалідністю є визнанням того, що кожен може бути конкурентоспроможним на ринку праці, — і це важливий крок назустріч формуванню цілісного інклюзивного середовища в державі.

Виклики

1. Правова обізнаність
2. Бізнес-планування
3. Брендинг і маркетингові комунікації

БО «Світло Надії» заснувало в м.Полтава навчально-виробничий центр для жінок з уразливих груп. Навчально-виробничий центр працює з 2014 року. В 2019 р. — створили власну торговельну марку та запустили повноцінний навчальний курс для швачок і кравчинь. Місія: навчання та працевлаштування жінок, які: звільнені з місць позбавлення волі; внутрішньо переміщені; постраждали від насильства; колишні алко- і наркозалежні; опинилися в складних життєвих обставинах. Підприємство працевлаштувало 18 жінок, 12 жінок пройшли навчання.

У Полтаві успішно функціонує швейне виробництво, на якому допомагають із працевлаштуванням жінкам у складних життєвих обставинах. Підприємство працює на базі Громадської спілки «Соціальне підприємство “Навчально-виробничий центр”». У 2018 році спілка здобула грант у рамках Фонду підтримки малого і середнього підприємництва. Втілення грантового проекту дозволило розширити діяльність підприємства: на базі Навчально-виробничого центру було організовано професійні курси шиття для жінок із соціально вразливих груп, а також запроваджено виробництво продукції для українського ринку. На сьогодні в Україні працевлаштування жінок, які перебували в місцях позбавлення волі, були залежними від наркотичних речовин або живуть з ВІЛ, є надзвичайно проблематичним. Для них немає спеціальних програм адаптації або вдалих преференцій, які створювали б можливість перезапустити професійну самореалізацію. Відповідно, через неспроможність заробити собі на життя сповільнюється або стає взагалі неможливим процес соціалізації цих жінок. З одного боку, вони часто не знають, які свої навички можуть монетизувати, з іншого — бояться осуду з боку потенційних роботодавців. Соціальне

підприємство «Навчально-виробничий центр» допомагає жінкам не лише отримати роботу, а й навчатися: змінювати чи підвищувати кваліфікацію.

Зараз на соціальному підприємстві працюють 18 жінок, деякі з них — уже близько п'яти років. Основним партнером і замовником продукції Навчально-виробничого центру є французький бренд IKKS, співпраця з яким відбувається на умовах давальницької сировини. Виготовляють здебільшого жіночі блузки та сукні, часом — дитячий і підлітковий одяг. У середньому центр випускає 3,5 тисячі одиниць продукції щомісяця. Працівниці одноголосно відгукуються про дружню і комфортну атмосферу взаємопідтримки у Навчально-виробничому центрі. Кожна приходить сюди зі своєю складною історією, і всім тут готові допомогти впоратися з труднощами, здобути професійні навички і наново влаштувати життя в соціумі.

Поруч із центром облаштували приміщення для навчання майбутніх швачок, придбали додаткове обладнання — таким чином було створено матеріально-технічну базу для виробничої практики. Тепер на базі Навчально-виробничого центру можна здобути спеціалізацію швачки чи кравчині. Перший навчальний набір стартував у листопаді 2019 року: після завершення тримісячного курсу 12 жінок отримали кваліфікаційні сертифікати, а восьмеро з них залишилися тут працювати. Деякі жінки не залишаються на швейному підприємстві надовго, та все одно згадують досвід перебування тут з усмішкою та вдячністю.

Для розширення можливостей працевлаштування жінок на базі соціального підприємства налагоджено виготовлення власної текстильної продукції та її збут на українському ринку. З цією метою була розроблена торговельна марка My Space, під якою з осені 2019 року у Полтаві шують футболки, постільну білизну, екосумки.

Навчально-виробничий центр динамічно розвивається і допомагає вирішувати проблеми безробіття та низької економічної спроможності

уразливих груп жінок у Полтаві. Основна цінність цього соціального підприємства в тому, що через навчання, працевлаштування і психологічну підтримку жінкам допомагають віднайти надійну опору в житті. Надалі вони можуть почуватись економічно захищеними, розвиватися, створювати сім'ї. Таким чином долається соціальна ізоляція та нерівність незахищених членів місцевої громади, стримується їх еміграція та створюються належні умови для праці в Україні.

Виклики

1. Вибір асортименту продукції.
2. Щоб мати можливість гідно конкурувати з іншими брендами, ретельно підбираємо асортимент виробів для продажу на українському ринку під торговельною маркою My Space.
3. Адаптація жінок.
4. У наш колектив найчастіше потрапляють жінки, які нещодавно вийшли з місць позбавлення волі. Їх комфортна адаптація до життя і роботи в соціумі — завжди непросто і делікатне завдання.
5. Нестача кваліфікованих швачок.
6. Наша продукція завжди має бути якісною, а кваліфікація швачок часто не є високою. Жінки навчають одна одну і допомагають, однак цього буває недостатньо. Віднедавна проводимо повноцінні навчальні курси на базі нашого центру.

ГО «Товариство ветеранів Запоріжжя» в 2018 р. створено зварювальний цех для працевлаштування демобілізованих ветеранів. Місія: навчання та працевлаштування ветеранів. Навчання пройшли більше 60 осіб, працевлаштовано 17 осіб.

Сьогодні перед нашим суспільством стоїть важливе завдання: знайти ефективні методи допомоги людям, які пройшли війну. Крім юридичної допомоги, медичної, психологічної та соціальної реабілітації, невід'ємною частиною повноцінної адаптації ветеранів до мирного життя є економічна

складова — тож особлива увага приділяється створенню можливостей працевлаштування.

У 2018 році ГО «Товариство ветеранів Запоріжжя» ініціювала проект «Створення умов для професійної перекваліфікації ветеранів в Запоріжжі». Ініціатива запоріжців була сфокусована на допомозі демобілізованим задля їх повернення до звичного життя та отримання стабільного заробітку. Реалізація ініціативи стала стартовим майданчиком для запуску повноцінної роботи соціального підприємства, де зараз працюють ветерани, надаючи зварювальні послуги для державних і приватних підприємств. У рамках втілення проекту було створено навчальний центр перекваліфікації ветеранів за спеціальністю «Газоелектрозварювальник». Навчання відбувалося на базі дочірнього підприємства «Запорізький навчально-курсний комбінат»: його фахівці адаптували програму, щоб засвоєння необхідного обсягу інформації стало можливим у стислі терміни. Дві пілотні групи навчалися по 2,5 місяці, і в підсумку 42 ветерани могли похвалитися сертифікатами про успішне завершення перекваліфікації. У 2019 році ще дві групи демобілізованих здобули нову спеціальність.

Завдяки набутим партнерствам із запорізькими бізнес-асоціаціями та приватними підприємцями координатори проекту допомагали учасникам навчальної програми, пропонуючи варіанти для працевлаштування. У виробничому цеху на сьогодні працюють семеро осіб, двоє з них — випускники перших навчальних груп.

Ще у 2019 році зварювальний цех вийшов на самоокупність: висока завантаженість замовленнями та якісне їх виконання дозволяють отримувати прибуток, що не лише покриває витрати, а й дає змогу акумулювати кошти на розширення матеріальної бази та подальший розвиток підприємства.

Виклики

1. Стереотипи щодо соціального підприємництва. З самого початку постала потреба розвіяти стереотипи щодо того, що соціальне підприємство не є повноцінним бізнесом і постійно потребує інвестицій зовні. Пояснювали, що таке підприємство цілком може бути автономною структурою, що забезпечує себе сама.

2. Командна робота. Процес згуртування команди був доволі складним. Одразу постало завдання вселити всім працівникам віру в себе і на практиці показати їм, що в ефективній команді кожен відповідає за свої функції, але водночас може розраховувати на допомогу інших.

3. Відсутність законодавчого регулювання. Оскільки соціальний бізнес в Україні поки не регулюється на законодавчому рівні, виникло чимало непорозумінь у комунікації з різними державними структурами, зокрема з податковою інспекцією. Займало багато часу і зусиль з'ясувати спірні питання.

2.3. Проблеми та бар'єри у розвитку інклюзивного соціального підприємництва

Проблеми та бар'єри у розвитку інклюзивного соціального підприємництва є багатовимірними та мають значний вплив на потенціал цієї сфери. Зокрема, одним з основних викликів є відсутність чіткого законодавчого визначення та правової підтримки соціальних підприємств, що ускладнює їхню реєстрацію та отримання статусу, веде до правової невизначеності щодо податкових та фінансових питань (Defourny & Nyssens, 2017) з кількох причин:

1. Невизначеність термінології: В Україні термін “соціальне підприємництво” не має чіткого визначення в законодавстві, що ускладнює класифікацію та регулювання цих підприємств.

2. Відсутність законодавчого визнання: Проекти законів, які могли б включити визначення соціального підприємництва та встановити правові

рамки для його функціонування, не були прийняті. Це пов'язано з побоюваннями зловживання податковими пільгами та складнощами контролю за дотриманням критеріїв соціального підприємництва.

3. Проблеми з державною підтримкою та фінансуванням: Через невизначеність правового статусу, соціальні підприємства в Україні мають обмежений доступ до державних програм підтримки, грантів або фінансування.

Ці проблеми вказують на необхідність розробки та прийняття відповідного законодавства, яке б дозволило визначити та ефективно підтримувати соціальні підприємства в Україні.

Нестабільність економічних умов та обмеження в доступі до фінансування серйозно ускладнюють можливості для розвитку та масштабування діяльності соціальних підприємств в Україні.

Умови непередбачуваної та непостійної економіки створюють високий рівень ризику для бізнес-операцій. Це особливо важливо для соціальних підприємств, які часто працюють з обмеженими ресурсами і високим рівнем соціальної відповідальності.

Через відсутність чітко визначеного правового статусу та відсутність законодавчої підтримки, соціальні підприємства в Україні стикаються з труднощами в отриманні фінансової підтримки. Це може включати обмежений доступ до банківських кредитів, грантів чи інших форм фінансування.

Ці обмеження ускладнюють зростання та розширення соціальних підприємств. Вони потребують стабільного фінансування та підтримуючого середовища для розвитку нових ідей, послуг та продуктів, що вирішують соціальні проблеми.

Недостатність кваліфікації та навчання серед соціальних підприємців в Україні також значно впливає на ефективність інновацій та впровадження бізнес-моделей через:

1. Брак спеціалізованих знань: Соціальне підприємництво вимагає розуміння унікальної комбінації бізнес-стратегій та соціальних цілей. Без відповідної кваліфікації підприємці можуть не володіти необхідними знаннями про те, як збалансувати ці дві сфери, що призводить до менш ефективних бізнес-моделей.

2. Обмежені інноваційні можливості: Інновації часто вимагають глибокого розуміння технологій, ринкових тенденцій та споживацьких потреб. Недостатнє навчання може перешкоджати розумінню цих аспектів, обмежуючи здатність соціальних підприємців до впровадження нововведень.

3. Проблеми з управлінням та лідерством: Ефективне управління соціальним підприємством вимагає навичок лідерства, стратегічного планування та управління ресурсами. Без відповідного навчання підприємці можуть зіткнутися з труднощами в управлінні командами та ресурсами, що призводить до низької продуктивності та ефективності.

4. Труднощі з привабленням інвестицій: Інвестори часто шукають підприємців з міцними бізнес-планами та доказами компетентності. Недолік кваліфікації може зробити соціальні підприємства менш привабливими для інвесторів, обмежуючи їхній доступ до фінансування.

5. Втрата конкурентоспроможності: У світі, де бізнес постійно еволюціонує, необхідно постійно оновлювати знання та навички. Без регулярного навчання та професійного розвитку соціальні підприємці в Україні можуть втратити конкурентну перевагу.

Вирішення цієї проблеми може включати запровадження більш доступних та цілеспрямованих програм навчання та розвитку, спеціально призначених для соціальних підприємців, щоб підвищити їхні компетенції та забезпечити успіх їхніх ініціатив.

У контексті України, соціальне підприємництво стикається з проблемою відсутності суспільної свідомості та розуміння її значення та потенціалу.

Багато людей в Україні не мають чіткого уявлення про те, що таке соціальне підприємництво, як воно функціонує та яку роль воно може відігравати у розв'язанні соціальних проблем.

Соціальне підприємництво часто сприймається як звичайна благодійність чи некомерційна діяльність, що знижує розуміння його унікальних особливостей, таких як здатність до самофінансування та створення економічної вартості.

У суспільстві існують стійкі стереотипи та застарілі погляди на підприємництво та соціальні ініціативи, що ускладнює прийняття нових форм бізнесу.

Для подолання цих проблем потрібно проводити інформаційні кампанії, освітні програми та ініціативи з підвищення обізнаності, щоб зміцнити розуміння та підтримку соціального підприємництва в українському суспільстві.

Таким чином, розвиток інклюзивного соціального підприємництва в Україні стикається з значними викликами, включаючи відсутність чіткого законодавчого визначення та підтримки, недостатність кваліфікації серед підприємців, та обмежений доступ до фінансування та державної підтримки. Це створює серйозні перешкоди для росту та ефективності соціальних підприємств. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, підвищення рівня освіти та професійного розвитку серед соціальних підприємців, а також збільшення суспільної обізнаності та підтримки соціального підприємництва.

Висновок до розділу 2

Другий розділі роботи охоплює глобальний досвід, його вплив на соціальну інтеграцію, інноваційні підходи, виклики та потенціал в українському контексті. У розділі розглядається роль інклюзивних інновацій, їхній вплив на економічне зростання та соціальну справедливість, а також представлені успішні приклади інклюзивних соціальних підприємств, які інтегрують вразливі групи населення та вирішують соціальні проблеми за допомогою інновацій. В українському контексті аналізується поточний стан соціального підприємництва та його вплив на суспільство.

У розділі підкреслюється значний потенціал інклюзивного соціального підприємництва у вирішенні соціальних проблем і сприянні соціальній інтеграції, а також визнаються значні проблеми, з якими воно стикається, включаючи юридичне визнання та фінансову підтримку. Зростання та вплив цього сектору підкреслюють важливість інноваційних підходів до соціальних проблем і потребу в постійній підтримці та чіткій законодавчій базі.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА БІЗНЕС-ПЛАНУ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Концепція інклюзивного соціального підприємства

Ідея для інклюзивного соціального підприємства може бути заснована на створенні Центру творчості та мистецтва для осіб з особливими потребами під назвою «Різнобарвний світ»

Центр надає простір та можливості для осіб з особливими потребами ангажуватися в різноманітних формах мистецтва - живопис, музика, театр, рукоділля тощо. Цей підхід допомагає у соціалізації, самовираженні та розвитку навичок.

Місцем реалізації проєкту обрано місто Вінницю.

Обґрунтування актуальності проєкту "Різнобарвний Світ" в місті Вінниця засноване на таких аспектах:

1. Соціальна потреба і внесок

Інклюзія та рівні можливості: У Вінниці, як і в інших містах, є значна кількість осіб з особливими потребами. Цей центр створює можливості для їх соціалізації та самовираження через мистецтво, сприяючи їх інтеграції в суспільство.

Психологічна підтримка та розвиток: Мистецька діяльність має терапевтичний ефект, що допомагає підвищити самооцінку та психологічний стан учасників.

2. Економічний вплив

Створення робочих місць: Проєкт передбачає створення нових робочих місць, як для професіоналів у сфері мистецтва, так і для адміністративного персоналу.

Розвиток місцевої економіки: Залучення відвідувачів та проведення заходів може сприяти економічному розвитку міста.

3. Культурний розвиток

Просування мистецтва та культури: Центр стане майданчиком для культурних заходів, виставок, майстер-класів, що збагатить культурне життя Вінниці.

Виховання толерантності: Підтримка різноманітності і інклюзивності через мистецтво сприятиме вихованню толерантного ставлення в суспільстві.

4. Міжнародне визнання

Партнерства та гранти: Проєкт може залучати міжнародні гранти та партнерства, підвищуючи міжнародний імідж Вінниці як міста, яке підтримує інклюзивність та культурний розвиток.

5. Поліпшення якості життя

Доступність мистецтва для всіх: Забезпечення доступу до мистецтва для осіб з особливими потребами, які часто стикаються з бар'єрами у цій сфері.

6. Відповідність соціальним тенденціям

Світові тенденції інклюзії: Проєкт відповідає глобальним трендам інклюзивності та рівних можливостей, важливим для створення сучасного суспільства.

7. Відкритість та гнучкість

Адаптація до потреб спільноти: Проєкт може бути адаптований та розширений залежно від потреб та відгуків громади.

Таким чином, "Різнобарвний Світ" має потенціал стати значущим проєктом у Вінниці, який зміцнює соціальну та культурну інфраструктуру міста, одночасно підтримуючи інклюзивність та позитивно впливаючи на життя багатьох людей.

Місія підприємства: Створити інклюзивне середовище, де люди з особливими потребами можуть виражати себе через мистецтво.

Цілі підприємства: Розвиток талантів, підвищення самооцінки, інтеграція в соціум.

Цільова аудиторія: Особи з фізичними, інтелектуальними, або емоційними особливостями, а також широка громадськість, зацікавлена в мистецтві.

Продукти

Продукти "Різнобарвний Світ" мають унікальну цінність, яка полягає у забезпеченні інклюзивності та рівних можливостей в області культури та освіти. Розвиток цього проєкту може мати значний соціальний вплив та сприяти сталому розвитку громади у Вінниці. Щоб максимізувати його потенціал, важливо зосередитись на забезпеченні якості послуг, розширенні можливостей збуту, і оптимізації виробничих витрат, в той час як забезпечуючи сталий розвиток та інклюзивне середовище для всіх учасників. Пропонується такий перелік продуктів:

- Творчі майстерні: Класи живопису, кераміки, рукоділля.
- Музичні сесії: Уроки гри на музичних інструментах, спів.
- Театральні гуртки: Акторська майстерність, підготовка вистав.
- Виставкові зали: Представлення робіт учасників для загальної публіки.

Характеристика продуктів проєкту "Різнобарвний Світ"

- Творчі майстерні

Особливості: Індивідуальний та груповий підхід, адаптоване обладнання для осіб з особливими потребами.

Споживчі характеристики: Розвиток творчих здібностей, підвищення самооцінки, соціалізація.

- Музичні сесії

Особливості: Викладачі з досвідом роботи в інклюзивній освіті, музикотерапія.

Споживчі характеристики: Вивчення музичної грамотності, поліпшення моторики, емоційна розвантаження.

- Театральні гуртки

Особливості: Репертуар адаптовано під можливості учасників, включає елементи драмотерапії.

Споживчі характеристики: Розвиток вербальних та невербальних комунікаційних навичок, творча самовираження.

- Виставкові зали

Особливості: Доступність для людей з обмеженою мобільністю, інтерактивні елементи.

Споживчі характеристики: Презентація творчих досягнень, залучення уваги громадськості та потенційних покупців.

SWOT-аналіз підприємства

<p>STRENGTHS - СИЛЬНІ СТОРОНИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Унікальність програми, спрямованої на інклюзивність. - Висококваліфікований персонал зі спеціальною підготовкою. - Мультидисциплінарний підхід до навчання та терапії. 	<p>WEAKNESSES - СЛАБКІ СТОРОНИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вищі виробничі витрати через необхідність спеціалізованого обладнання. - Обмеження у збуті продукції, яка може бути менш комерційно привабливою.
<p>OPPORTUNITIES - МОЖЛИВОСТІ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Залучення державного фінансування або грантів через соціальну значущість проекту. - Партнерство з освітніми та соціальними організаціями. 	<p>THREATS – ЗАГРОЗИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Конкуренція з іншими культурними та освітніми установами. - Зміни у законодавстві, що можуть вплинути на фінансування.

Рисунок 3.1 – SWOT-аналіз інклюзивного соціального підприємства

«Різнобарвний світ»

Аналіз енергосмності

Енергоефективність: Використання енергозберігаючих технологій та обладнання для мінімізації витрат.

Використання відновлюваних джерел енергії: Можливість встановлення сонячних панелей для зниження залежності від традиційних джерел енергії.

Бізнес-модель розвитку бізнесу наведено на рис. 3.2.

Організаційний план

Створення організаційного плану для інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний Світ" включає розробку календарного плану та детальний опис потреб у персоналі.

Календарний план впровадження проєкту наведено в таблиці 3.1.

Вимоги до персоналу

- Адміністративний персонал

Кваліфікація: Досвід управління соціальними проєктами

Умови оплати: Фіксована зарплата + бонуси за результатами

Навчання: Семінари з інклюзивної освіти

- Інженерно-технічний персонал

Кваліфікація: Спеціалізація на обслуговуванні спеціалізованого обладнання

Умови оплати: Погодинна оплата з урахуванням кваліфікації

Умови праці: Повна або часткова зайнятість

- Виробничий персонал (творчі працівники)

Кваліфікація: Викладачі мистецтва, музики, драматургії

Умови оплати: Фіксована зарплата + відсоток від продажу творчих робіт

Умови праці: Гнучкий графік, мотивація на результат

Ефективність			Цінність	
КЛЮЧОВІ ПАРТНЕРИ: <ul style="list-style-type: none"> • Місцеві освітні установи • Соціальні служби • Художні та музичні школи • Державні грантодавці та спонсори • Організації інвалідів 	КЛЮЧОВІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ <ul style="list-style-type: none"> • Навчання через мистецтво • Організація та проведення майстер-класів • Управління виставковим простором • Розвиток комунікацій з клієнтами 	ЦІННІСНА ПРОПОЗИЦІЯ <ul style="list-style-type: none"> • Інклюзивні програми для розвитку талантів • Професійна арт-терапія • Адаповане середовище для творчості • Сприяння соціальній інтеграції 	ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З КЛІЄНТАМИ <ul style="list-style-type: none"> • Персоналізоване навчання • Постійна підтримка та відгуки • Спільнота та залучення учасників 	СПОЖИВЧИЙ СЕГМЕНТ <ul style="list-style-type: none"> • Особи з особливими потребами • Сім'ї та опікуни • Місцева громада • Організації, які підтримують інклюзію
	КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ <ul style="list-style-type: none"> • Кваліфікований персонал • Спеціалізоване обладнання • Простір для занять та виставок • Матеріали для творчості 		КАНАЛИ ЗБУТУ <ul style="list-style-type: none"> • Соціальні мережі та інтернет • Заходи та ярмарки спільноти • Співпраця з освітніми установами • Інформаційні буклети та місцеві ЗМІ 	
СТРУКТУРА ВИТРАТ <ul style="list-style-type: none"> • Заробітна плата персоналу • Оренда та утримання приміщення • Придбання обладнання та матеріалів • Маркетинг та реклама 			ПОТОКИ НАДХОДЖЕННЯ ДОХОДІВ <ul style="list-style-type: none"> • Платні заняття та майстер-класи • Продаж робіт учасників • Гранти та донорські внески • Партнерські програми та спонсорство 	

Рисунок 3.2 – Бізнес-модель розвитку бізнесу інклюзивного соціального підприємства «Різнобарвний світ»

Структура та склад підрозділів

Таблиця 3.2 – Кількість співробітників та витрати на оплату праці в місяць для інклюзивного соціального підприємства «Різнобарвний світ»

Штатна одиниця	Кількість	Заробітна плата
1. Директор	1	25000
2. Заступник директора	1	23000
3. Методист навчальних програм	1	20000
4. Проектний менеджер	1	20000
5. Маркетолог	1	20000
6. Фахівець обслуговування	2	30000
Всього	7	138000

План маркетингу

Метою маркетингового плану є демонстрація інвесторам існування стабільного та зростаючого попиту на інклюзивні культурні послуги, підтвердження можливості досягнення високої зайнятості пропонованих програм, та доведення фінансової вигоди від участі у проекті.

Характеристика ринку

- Регіон (Вінниця/Україна): Фокус на місцевий ринок з потенціалом розширення до національного.

Рівень і тенденції розвитку ринку:

- Росте попит на інклюзивні послуги.
- Збільшення уваги до соціально відповідального бізнесу.

Динаміка цін:

- Стабілізація цін на послуги культури і освіти.

Специфічні особливості ринку:

- Високий інтерес до соціально значущих проектів.
- Підтримка державою інклюзивних ініціатив.

Характеристика споживачів

Тип споживача:

- Особи з особливими потребами та їхні сім'ї.
- Місцеві освітні та культурні установи.
- Самостійні споживачі, зацікавлені в культурному розвитку.

Думка про продукцію:

- Високий інтерес та позитивне ставлення до інклюзивних програм.

Система і канали збуту

Канали збуту:

- Прямі продажі через власний веб-сайт.
- Партнерство з освітніми та соціальними установами.
- Участь у культурних та освітніх заходах.

Стратегія просування на ринок

Цінова політика:

- Диференційована цінова політика зі знижками для цільових груп.

Реклама:

- Соціальні мережі з акцентом на історії успіху учасників.
- ЗМІ, блоги, відео відгуки.

Стимулювання збуту:

- Бонуси за рекомендації та лояльність.
- Спеціальні програми для групових відвідувань.

Зв'язки з громадськістю:

- Майстер-класи та відкриті заняття для підвищення обізнаності.
- Співпраця з благодійними фондами та державними установами.

Фінансовий план (бюджет)

Таблиця 3.3 – Витрати інклюзивного соціального підприємства «Різнобарвний світ»

Категорія	Сума, тис. грн
<i>Загальні інвестиції</i>	
• Концепція та планування	110
• Найм персоналу	90
• Підготовка простору та обладнання	210
• Маркетинг	60
• Початок роботи	55
ВСЬОГО	525
<i>Щомісячні витрати</i>	
• Оренда	25
• Маркетинг	5
• Заробітна плата	138
ЗАГАЛЬНІ ЩОМІСЯЧНІ ВИТРАТИ	168

Таблиця 3.4 – Розрахунок фінансових показників для інклюзивного соціального підприємства «Різнобарвний світ»

Категорія	Сума / показник
Загальні інвестиції	525000 грн
Щомісячні витрати	168000 грн/місяць
Щорічний чистий дохід	224000.00 грн/рік
Точка беззбитковості	4725000.00 грн
Період окупності (роки)	2.34 роки
ROI	42.67%

Період окупності проєкту "Різнобарвний світ" становить приблизно 28 місяців роки. Це означає, що інвестиції в проєкт окупляться приблизно за 2 роки та 4 місяці за умови стабільного доходу, який було розраховано раніше.

Точка безбитковості проєкту "Різнобарвний світ" в грошовому виразі становить приблизно 4 725 000 грн. Це сума доходу, яку проєкт повинен заробити, щоб покрити всі свої початкові інвестиції та щомісячні витрати.

ROI (повернення вкладених інвестицій) для проєкту "Різнобарвний світ" становить приблизно 42.67%. Це означає, що за один рік проєкт генерує прибуток, який еквівалентний 42.67% від суми початкових інвестицій.

Оцінка ризиків

В таблиці 3.5 наведено основні ризики, які можуть вплинути на успішність проєкту, та пропонує стратегії для їх мінімізації

Таблиця 3.5 – Оцінка ризиків та стратегії їх мінімізації для інклюзивного соціального підприємства «Різнобарвний світ»

Ризик	Опис	Мінімізація
Фінансові ризики	Недостатнє фінансування, перевищення бюджету	Детальний бізнес-план, додаткові джерела фінансування
Операційні ризики	Управління персоналом, логістичні проблеми	Приваблива система компенсацій, позитивне робоче середовище
Маркетингові ризики	Недостатнє залучення клієнтів	Ефективна маркетингова стратегія, дослідження ринку
Юридичні та регуляторні ризики	Невідповідність законодавству.	Консультації з юридичними експертами, дотримання юридичних вимог
Соціальні та етичні ризики	Негативне сприйняття громадськістю	Активна комунікаційна стратегія, залучення громадськості
Технологічні ризики	Залежність від технологій	Надійна ІТ-інфраструктура, регулярне технічне обслуговування

Загальні рекомендації:

- Резервний фонд: Створення фонду для непередбачених витрат.

- Регулярний моніторинг: Постійний аналіз стану реалізації проекту, адаптація стратегій.
- Залучення експертів: Консультації з фахівцями у сферах управління ризиками, маркетингу, права.

3.2. Оцінка соціального впливу та соціальної віддачі інклюзивного соціального підприємства

"Різнобарвний світ" має потенціал створити значний позитивний вплив на індивідів і громаду, сприяючи інклюзії, освіті та культурному розвитку.

Для проведення повної оцінки соціального впливу інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ", важливо систематично проаналізувати різні аспекти його діяльності та впливу на громаду. Розглянемо ключові компоненти:

1. Вплив на цільову аудиторію

Кількість охоплених осіб: Планується залучити значну кількість осіб з особливими потребами через культурно-творчі заняття.

Якість послуг: Високий рівень навчальних програм та майстер-класів спрямований на розвиток талантів і підвищення якості життя учасників.

2. Економічний вплив

Створення робочих місць: Надає можливості працевлаштування, зокрема для людей з особливими потребами.

Внесок у місцеву економіку: Залучення відвідувачів та споживачів, сприяння місцевому бізнесу.

3. Соціальна інтеграція

Взаємодія з громадою: Співпраця з освітніми та соціальними організаціями, підвищення обізнаності про інклюзію.

Волонтерська діяльність: Залучення волонтерів, що сприяє соціальному згуртуванню.

4. Культурний та освітній вплив

Просвітництво та Підвищення Свідомості: Проведення заходів та кампаній, які сприяють культурному розвитку та розумінню інклюзії.

Розвиток мистецтва: Створення платформи для вираження та розвитку талантів людей з особливими потребами.

5. Психологічний вплив

Покращення психологічного стану: Участь у творчих заняттях може знизити стрес, підвищити самооцінку і загальне емоційне благополуччя.

Методами оцінки та збору даних можуть бути анкетування учасників, інтерв'ю зі співробітниками, аналіз відгуків громадськості. Необхідним є регулярне відстеження ключових показників впливу, звітність за результатами.

Для розрахунку соціальної віддачі SROI (Social Return on Investment) інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ", потрібно зібрати конкретні дані про витрати та соціальні вигоди проєкту. Формула SROI:

$$SROI = \frac{\text{Соціальна вартість}}{\text{Витрати на проєкт}} \quad (3.1)$$

Необхідні дані для розрахунку:

Витрати на проєкт: Загальні інвестиції, операційні витрати тощо.

Соціальна вартість: Оцінка позитивного впливу на учасників та громаду, може включати підвищення якості життя, економічні вигоди від створення робочих місць, покращення соціальної інтеграції тощо.

Соціальна вартість інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ" може складатися з наступних основних складових:

- Підвищення самооцінки та самостійності осіб з особливими потребами через участь у культурних та творчих заходах.

- Розвиток нових навичок та талантів, які можуть вести до кращих можливостей працевлаштування.
- Зниження ізоляції та покращення соціальної взаємодії для осіб з особливими потребами.
- Сприяння розумінню та прийняттю різноманітності в суспільстві.
- Створення робочих місць для місцевої громади, включаючи осіб з особливими потребами.
- Залучення відвідувачів та покращення місцевої економіки через культурні заходи.
- Проведення навчальних програм та майстер-класів, які підвищують освітній рівень учасників.
- Підвищення обізнаності громадськості про важливість інклюзії та рівності.
- Позитивний вплив на психологічний стан учасників, зниження рівня стресу та покращення емоційного благополуччя.
- Збагачення культурного життя міста, просування мистецтва та культури.

Ці складові відображають не тільки прямий вплив на учасників програм, але й ширший соціально-економічний та культурний вплив на громаду загалом.

За експертними оцінками соціальна вартість інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ" на момент окупності буде дорівнювати 8,3 млн грн

SROI (Social Return on Investment) інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ" на момент окупності проекту становить приблизно 1,59. Це означає, що на кожен вкладений гривня в проект генерується 1,59 грн соціальної вартості.

Висновки до розділу 3

Розділ описує розробку бізнес-плану інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ". Підприємство спрямоване на створення Центру творчості та мистецтва для осіб з особливими потребами у Вінниці. Основні аспекти проєкту включають соціальну інтеграцію, економічний вплив, культурний розвиток, міжнародне визнання, поліпшення якості життя, відповідність соціальним тенденціям, відкритість та гнучкість. Бізнес-план включає SWOT-аналіз, оцінку енергоефективності, організаційний план, оцінку соціального впливу та соціальної віддачі. Бізнес-модель описує ключових партнерів, основні види діяльності, споживчу пропозицію, взаємовідносини з клієнтами, ключові ресурси, канали збуту, структуру витрат та потоки надходження доходів.

Розрахований SROI (Social Return on Investment) для інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ" свідчить про значний соціальний вплив проєкту. За експертними оцінками, соціальна вартість проєкту на момент окупності становить 83 млн. гривень. SROI інклюзивного соціального підприємства "Різнобарвний світ" на момент окупності проєкту становить приблизно 1,59, що означає, що на кожна вкладена гривня в проєкт генерується 1,59 гривень соціальної вартості. Це підкреслює високу соціальну ефективність та вигідність інвестицій у проєкт.

ВИСНОВКИ

В магістерській роботі у відповідності до мети вивчено теоретичні та практичні аспекти інклюзивного соціального підприємництва, з акцентом на його ролі в соціально-економічному розвитку суспільства.

В Україні інклюзивне соціальне підприємництво стикається з викликами, такими як відсутність чіткого законодавчого визначення, недостатність кваліфікації серед підприємців, обмежений доступ до фінансування та державної підтримки. Це створює серйозні перешкоди для росту та ефективності соціальних підприємств. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, підвищення рівня освіти та професійного розвитку серед соціальних підприємців, а також збільшення суспільної обізнаності та підтримки соціального підприємництва.

Інклюзивне соціальне підприємництво є важливим інструментом для вирішення сучасних соціальних проблем, пропонуючи ефективні шляхи інтеграції вразливих груп населення.

Розвиток продуктів і послуг, спрямованих на задоволення специфічних соціальних потреб, демонструє високий потенціал для покращення якості життя та соціальної інтеграції.

Інновації, спрямовані на інклюзивність та доступність, відіграють ключову роль у розвитку суспільства, забезпечуючи рівні можливості для всіх його членів.

Регулювання та підтримка розвитку соціального підприємництва в Україні потребують подальшого вдосконалення та адаптації до сучасних викликів.

Інклюзивні інновації мають значний потенціал у вирішенні соціальних проблем і сприянні соціальній інтеграції. В роботі аналізується поточний стан соціального підприємництва та його вплив на суспільство. Важливість інноваційних підходів до соціальних проблем та необхідність

постійної підтримки та чіткої законодавчої бази підкреслюються як ключові для зростання та впливу цього сектору.

В українському контексті аналізується поточний стан соціального підприємництва та його вплив на суспільство.

Робота детально описує створення Центру творчості та мистецтва для осіб з особливими потребами у Вінниці. Основні аспекти проекту охоплюють соціальну інтеграцію, економічний вплив, культурний розвиток, міжнародне визнання, поліпшення якості життя, відповідність соціальним тенденціям, відкритість та гнучкість.

Оцінка SROI (Social Return on Investment) підкреслює високу соціальну ефективність та вигідність інвестицій у проект, демонструючи, що кожна вкладена гривня генерує 1,59 гривень соціальної вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Thomas, G., & O'Hanlon, C. (2007). Inclusion: Diversity, Equality and Access. In *Improving Schools Through Teacher Development*. Swets & Zeitlinger Publishers.
2. Dees, J. G. (1998). *The Meaning of Social Entrepreneurship*. Stanford University.
3. Smith, B. R., & Stevens, C. E. (2010). Different Types of Social Entrepreneurship: The Role of Geography and Embeddedness on the Measurement and Scaling of Social Value. *Entrepreneurship & Regional Development*, 22(6), 575-598.
4. Yunus, M. (2006). Social Business Entrepreneurs Are the Solution. In M. Yunus, *Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism*. Public Affairs.
5. Global Entrepreneurship Monitor. (2019). *Social Entrepreneurship Report*. URL: <https://www.gemconsortium.org/reports/latest-global-report>
6. Defourny, J., & Nyssens, M. (2010). Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(1), 32-53.
7. Owen, R. (1813). *A New View of Society: Or, Essays on the Principle of the Formation of the Human Character, and the Application of the Principle to Practice*. Cadell and Davies.
8. Young, M. (1958). *The Rise of the Meritocracy, 1870–2033: An Essay on Education and Equality*. Thames & Hudson.
9. Carroll, A. B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *Academy of Management Review*, 4(4), 497-505.
10. The World Bank. *Entrepreneurship Database*. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/entrepreneurship>

11. Borzaga, C., & Galera, G. (2009). Social Enterprise: An International Overview of Its Conceptual Evolution and Legal Implementation. *Social Enterprise Journal*, 5(3), 210-228.
12. Specialisterne. Official site. URL: <https://specialisterne.com/>
13. Aravind Eye Hospital. Official site. URL: <https://aravind.org/>
14. e-NABLE. Official site. URL: <https://enablingthefuture.org/>
15. Aghion, P., Akcigit, U., Bergeaud, A., Blundell, R., & Hémous, D. 2015. *Innovation and Top Income Inequality*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series. London: National Bureau of Economic Research. URL: <http://dx.doi.org/10.3386/w21247>
16. Chataway, J., Hanlin, R., & Kaplinsky, R. 2014. Inclusive Innovation: An Architecture for Policy Development. *Innovation and Development*, 4(1): 33–54. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/2157930X.2013.876800>
17. Stiglitz, J. E. 2012. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: WW Norton & Company.
18. Long, T. B., & Blok, V. 2017. When the Going Gets Tough, the Tough Get Going: Towards a New–More Critical–Engagement with Responsible Research and Innovation in an Age of Trump, Brexit, and Wider Populism. *Journal of Responsible Innovation*, 4(1): 64–70. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/23299460.2017.1319036>
19. Fisher, E. 2017. Responsible Innovation in a Post-Truth Moment. *Journal of Responsible Innovation*, 4(1): 1–4. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/23299460.2017.1330584>
20. Foster, C., & Heeks, R. 2015. *Policies to Support Inclusive Innovation*. Working Paper No. 61. Manchester, UK: Centre of Development Informatics, Institute for Development Policy and Management.
21. George, G., McGahan, A. M., & Prabhu, J. 2012. Innovation for Inclusive Growth: Towards a Theoretical Framework and a Research

Agenda. *Journal of Management Studies*, 49(4): 661–683. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2012.01048.x>

22. Joseph, K. 2014. Exploring Exclusion in Innovation Systems: Case of Plantation Agriculture in India. *Innovation and Development*, 4(1): 73–90. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/2157930X.2014.890352>

23. Paunov, C. 2013. *Innovation and Inclusive Development: A Discussion of the Main Policy Issues*. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, No. 2013/01. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k4dd1rvsnjj-en>

24. Dubé, L., Jha, S., Faber, A., Struben, J., London, T., Mohapatra, A., Drager, N., Joshi, P. K., & McDermott, J. 2014. Convergent Innovation for Sustainable Economic Growth and Affordable Universal Health Care: Innovating the Way We Innovate. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1331(1): 119–141. URL: <http://dx.doi.org/10.1111/nyas.12548>

25. Altenburg, T., Lundvall, B., Joseph, K., Chaminade, C., & Vang, J. 2009. Building Inclusive Innovation Systems in Developing Countries: Challenges for IS Research. In B.-Å. Lundvall, K. J. Joseph, C. Chaminade, & J. Vang (Eds.), *Handbook of Innovation Systems and Developing Countries: Building Domestic Capabilities in a Global Setting*: 33–56. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.4337/9781849803427>

26. Bergeron, M., de la Torre, M., & Harasic, O. 2012. A New Scheme for Innovation: An Essay. *Interciencia*, 37(11): 857–860. URL: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=33925550010>

27. Heeks, R., Foster, C., & Nugroho, Y. 2014. New Models of Inclusive Innovation for Development. *Journal of Innovation and Development*, 4(2): 175–185. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/2157930X.2014.928982>

28. Planes-Satorra, S., & Paunov, C. 2017. *Inclusive Innovation Policies*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). URL: <http://dx.doi.org/10.1787/a09a3a5d-en>

29. Nählinder, J., Tillmar, M., & Wigren, C. 2015. Towards a Gender-Aware Understanding of Innovation: A Three-Dimensional Route. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 7(1): 66–86. URL: <https://doi.org/10.1108/IJGE-09-2012-0051>
30. Franklin, U. M. 1985. *Will Women Change Technology or Will Technology Change Women?* Ottawa: Canadian Research Institute for the Advancement of Women.
31. Vogt, T. 2016. How Fast Should We Innovate? *Journal of Responsible Innovation*, 3(3): 255–259. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/23299460.2016.1258941>
32. Kuhlmann, S., & Rip, A. 2014. The Challenge of Addressing Grand Challenges: A Think Piece on How Innovation Can Be Driven towards the "Grand Challenges" as Defined under the Prospective European Union Framework Programme Horizon 2020. Brussels: European Commission; European Research and Innovation Area Board (ERIAB).
33. Thaki. Official site. URL: <https://thaki.org/>
34. L'Arche. Official site. URL: <https://www.larche.org/>
35. *Cafe Art*. Official site. URL: <https://www.cafeart.org.uk/>
36. Dialogue in the Dark. Official site. URL: <https://www.dialogue-se.com/>
37. Greyston Bakery. Official site. URL: <https://www.greyston.org/>
38. San Patrignano. Official site. URL: <https://www.sanpatrignano.org/>
39. The Big Issue Group. Official site. URL: <https://www.bigissue.com/about-the-big-issue-group/>
40. Соціальне підприємництво та інклюзія. Кейс-стаді. URL: [http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Case Study PLEDDG SocP.pdf](http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Case_Study_PLEDDG_SocP.pdf)
41. Трегубов О. Наукові засади управління |інноваційно-активною структурою. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №1. С.

64-71. DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-259-64-71

42. Якімова Н.С. Дороніна О.А., Трегубов О.С. Підготовка фахівців з соціального підприємництва для відновлення економічної активності та зниження напруженості на ринку праці / Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Одеська політехніка. 2023. С. 162-165.

43. Трегубов О.С. Дороніна О.А. Освітні новації з во у підготовці фахівців економічного та управлінського профілю для відновлення економіки України / Детермінанти відновлення економіки України: національний, регіональний, локальний рівні : матеріали міжнародного круглого столу. 2023. С. 27-29

44. Дороніна О.А., Трегубов О.С., Якімова Н.С. Потенціал розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. *Економіка і організація управління*. 2022. №4. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4.3>

45. Якімова Н. С. Дороніна О. А., Трегубов О. С. Соціальне підприємництво як засіб поживлення економіки регіону в умовах війни та повоєнного відновлення / VI Міжнародна науково-практична конференція "Економічні перспективи підприємництва у воєнні часи та опісля". 2023. С. 29-33

46. Посібник з планування соціального підприємства. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/posibnik_z_planuvannya_socialnogo_pidpriemstva.pdf

47. Назарук В., Кірсанова Ю., Долуда О. Соціальне підприємництво: Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. URL: <https://www.prostir.ua/?library=posibnyk-sotsialne-pidprijetstvo-biznes-model-rejestratsiya-opodatкування>

48. Соціальне підприємництво. Посібник з вимірювання

соціального

впливу.

URL:

https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/socinnov/7%20Steps%20to%20Effective%20Impact%20Measurement_v3_13.12.16_uk.pdf?download

49. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу / за наук. редакцією к.е.н. А. О. Корнецького. К.: Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с.

50. Підприємництво. Частина 1: Навч.посібник / [Андронік О.Л., Ахновська І.О., Болгов В.Є. та ін.]; під заг. ред. О.С.Трегубова
Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 540 с